

Arhivele Bistriței

Anul VII, Fascicula 2 (20)

Acad. Sever Pop,
„*Un destin european*”

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRITÉI

ANUL VII, FASCICULA 2 (20)

Acad. Sever Pop

„Un destin european”

Seria: *Istorie – Societate – Cultură*

Tipărită cu sprijinul
Asociației Culturale „Alexandru Vaida-Voevod”,
Bistrița

Imaginea de pe copertă: Acad. Sever Pop

Acad. Sever Pop

„Un destin european”

COORDONATOR:

MIRCEA GELU BUTA

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2022

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale
Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Granițieresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-1522-8

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2022 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform
legii.

Redactare: Daniela Alina Ardelean

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presă Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelelean

Str. Hasdeu, nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Vreme și timp

*Mircea Gelu Buta**

Există oameni care au rara însușire de a vedea lucruri sau fapte pe lângă care alții au trecut fără să le distingă, uneori sute de ani. Un exemplu cât se poate de concluziv este o observație făcută de Dostoievski la episodul evanghelic din Cana Galileii. Se știe, precum reiese din *Evanghelia după Ioan*, capitolul al doilea, că la Cana Galileii s-a produs prima minune săvârșită de Hristos și odată cu ea a început activitatea publică a Mântuitorului. Dostoievski a făcut următoarea observație: Hristos începe să se manifeste în lume la un prilej de bucurie; o nuntă. Acolo preface apa într-un vin de aleasă calitate. Dacă ne uităm în cele patru Evanghelii, minunile lui Hristos privesc episoade dramatice și tragice – boala, durerea și chiar moartea. Să nu uităm că Iisus readuce la viață trei persoane, învierea lui Lazăr fiind un episod copleșitor, aşa cum îl știm din Evanghelii.

Sextil Pușcariu face și el o observație foarte profundă și proprie naturii sale de filolog. El arată că limba română, spre deosebire de multe alte limbi, are pentru noțiunea de timp doi termeni: *timp*, de origine romanică, respectiv *vreme*, de evidentă extractie slavă. Pușcariu menționează că *vreme* are o trăsătură afectivă, spre deosebire de *timp*, care e mai aproape de măsurătoarea fizică a duratei.

Este suficient să ne gândim la primul vers din poemul *Glossă* al lui Eminescu, *Vreme trece, vreme vine*, sau la alt poem eminescian, *Ce te legeni, codrule?*, unde arborii împărtășesc durerea perisabilității temporale.

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr. UBB Cluj-Napoca, email: *butamircea@yahoo.com*

Poate că observația lui Sextil Pușcariu privitoare la dubletul timp/vreme ar fi rămas cunoscută doar de câțiva specialiști, dacă Părintele Dumitru Stăniloaie nu ar fi insistat asupra acestui aspect al limbii române. De altfel, marele teolog folosește observația celebrului lingvist în sprijinul demonstrației sale că România este o țară-punte între Apus și Răsărit, putând fi un interpret între două tărâmuri vaste.

Aici cred că trebuie fixată personalitatea și activitatea dialectologiei Sever Pop, coautorul „Atlasului Lingvistic Român”, fondatorul Rev. „Orbis”, și organizatorul primului Congres Mondial de Dialectologie. Din corespondența purtată cu mama sa, am înțeles că în sufletul arătosului „poenar”, nu pâlpâia numai focul sacru al omului de știință, ci și ambiția de a ieși din cercul strâmt în care se găsea și de a ajunge în spațiu prielnic al unei universități și al bibliotecilor.

Acest mediu, spre care se simțea atât de puternic atras l-a găsit la Cluj, unde a crescut și s-a format sub îndrumarea unor profesori erudiți care i-au dat impulsuri mereu împrospătate. După cum singur a mărturisit „Muzeul Limbii Române”, înființat de Sextil Pușcariu a fost o adevărată școală unde a făcut cunoștință cu cărți care îi erau necunoscute, a învățat metode noi de cercetare lingvistică și poate cel mai important lucru, s-a familiarizat cu spiritul critic, care nu izvora niciodată din placerea de a distrugе, ci din dorințа de a completa, iar bucuria pentru descoperirea celuilalt era întotdeauna mai mare decât ispita de a persista într-o eroare. Aceast fel de a fi, a fost impus de Sextil Pușcariu, un om format, se știe bine, nu numai în licee excelente din provinciile românești, dar și în universități de prim nivel la acea dată din Viena și Leipzig. Acesta era un intelectual bine înfipt în cultura română, dar și deschis spre cultura universală a timpului.

M-am întrebat ce ar spune Sextil Pușcariu văzând multiculturalismul de astăzi al Universității Babeș-Bolyai din Cluj. Cred că ar avea doar cuvinte de laudă, și când spun aceasta mă bazez pe următorul argument: grupul care l-a ales pe Sextil Pușcariu ca prim rector al Universității românești din Cluj, cunoștea bine argumentația lui Nicolae Iorga, care spunea: „să facem în aşa fel încât la Cluj să fie păstrate

toate forțele intelectuale, și românești, și ungurești, și germane, și evreiești, și altele”.

Sextil Pușcariu a venit la Cluj de la Universitatea din Cernăuți, unde era profesor de Limba și Literatura Română și chiar decan al Facultății de Filosofie. Știm prea bine că, la înființarea Universității românești din Cluj, comisia universitară numită atunci a căutat forțe românești atât în țară cât și în afara ei. Se înțelege că și Cernăuțiul a fost vizat. Pe de altă parte, Pușcariu a fost numit în fruntea comisiei de organizare a Universității din Cluj, iar dacă ne uităm în memoriile lui, el spune foarte frumos: „*Înființarea Universității din Cluj, așa cum am făcut-o, în condițiile de atunci, o socotesc un lucru reușit*”.

Cernăuțiul era la acea vreme un centru multicultural, fiind la o intersecție de drumuri economice și culturale. Se spune că a precedat chiar Los Angeles-ul, orașul în care nimeni nu avea majoritate. Cernăuțiul a fost înainte de Los Angeles un astfel de oraș, unde români, germanii, evrei și populația slavă trăiau într-un mediu multilingualistic și multicultural. Acest spirit l-a avut Sextil Pușcariu la Cluj și a căutat să-l impună colaboratorilor săi.

Numirea lui Sever Pop la „*Muzeul Limbii Române*” nu a fost un simplu rod al întâmplării, căci Pușcariu nu era omul care să ia o decizie fără o analiză temeinică.

În acest caz, eruditul profesor s-a orientat după recomandarea făcută de Nicolae Drăganu, care certifica felul cum fusesese Sever Pop ca elev la Liceul din Năsăud. Așa a ajuns acest Tânăr, în a cărui ochi se cîtea bunătate și ascultare, conștiincios și scrupulos, colaboratorul ideal, care va sluji „*Muzeul Limbii Române*” și pe maeștrii săi cu multă afecțiune și abnegație.

Prin activitatea sa susținută și neîntreruptă, Sever Pop a adus servicii dintre cele mai mari limbii noastre naționale și după propria mărturisire s-a străduit ca neamul românesc, să aibă o carte „*în rând cu alte neamuri luminate din lume*”. Poate mai puțin prețuit în țară, Sever Pop face parte din lingviștii români binecunoscuți și apreciați în străinătate.

Deplâns la moartea lui de mari lingviști ai lumii, care au înscris în necrolog printre altele, următoarea frază: „*Dialectologia românească a pierdut pe cel mai mare reprezentant al ei, iar dialectologia internațională pe animatorul și organizatorul său genial*” (Willem A. Grootaers, Rev. Orbis, 1966, p. 15).

Sever Pop – strălucit savant pe tărâm belgian

*Mihaela Dragu**

Sever Pop s-a născut în Poiana Ilvei, mica localitate de la poalele Munților Bârgăului. De aici, dintr-un ținut binecuvântat prin frumusețea sa, el va purta în suflet locurile dragi: imaginea Ilvei și a Ineului, un munte rămas fabulos în imaginația sa de când era copil. Repere marcante, aceste impresii îl vor urmări mereu, fiind prilej de a păstra legătura cu țara și cu oamenii pe care nu-i va mai revedea după plecarea sa definitivă.

1948 este anul despărțirii de România, când regimul comunist instaurat la putere îi retrage cetățenia și îi confiscă bunurile. Până atunci, în perioada 1941–1947, Sever Pop fusese director-adjunct la Accademia di Romania din Roma, pe vremea când instituția era condusă de Scarlat Lambrino¹.

Intervenția brutală a autorităților române îi schimbă destinul și îl determină să ia drumul exilului. În martie 1948 ajunge în Belgia la Louvain (Flandra), o zonă europeană de mare efervescentă culturală, receptivă la tot ce era remarcabil din partea celor care își legau viața de acele locuri. Sever Pop intră într-o lume străină, dar generoasă, care

* Mihaela Dragu, Academia Română, Biblioteca Academiei Române, email: mihadragu@yahoo.com

¹ Scarlat Lambrino (1891–1964) – renomut istoric și epigrafist român, continuator al activității lui Vasile Pârvan. S-a numărat, ca și Sever Pop, printre membrii Școlii Române din Franța de la Fontenay-aux-Roses, a studiat la Sorbona (doctorat 1927), urmând apoi o carieră universitară de excepție la Universitatea din București. A fost director al Muzeului Național de Arheologie (1938–1940) și director al Accademia di Romania din Roma (1941–1947). În anul 1947 a plecat în exil în Portugalia, încheindu-și cariera la Universitatea din Lisabona – Catedra de epigrafie.

va ști să-i aprecieze valoarea. Louvain, pentru el locul unui nou început, este un oraș studențesc renumit prin cea mai veche universitate din Belgia (fondată în anul 1425) și prin valoarea de excepție a patrimoniului său cultural. Personalități ale omenirii, precum Erasmus, Vesalius sau Mercator își leagă numele de Louvain. Acolo, savantul român și-a găsit refugiul, s-a manifestat științific, a avut discipoli și a trăit până la sfârșitul vieții.

Trebuie menționată persoana rectorului Universității Catolice din Louvain, Mgr. Honoré van Waeyenbergh, cel care, la început de drum în țara de adopție, i-a condus destinul.

Acesta a depus eforturi pentru a aduce universitatea afectată de război la gloria de odinioară, lăsând porțile ei larg deschise pentru cei care luaseră calea exilului, victime ale regimurilor comuniste. În acest climat general de refacere a valorilor distruse, Sever Pop își reconstruia propria viață². Atașamentul și admirația rectorului față de lingvistul român se desprind din următoarele rânduri: „*toată viața o să am imaginea voastră întrând în biroul meu întotdeauna cu același surâs încrezător, cu aceeași gratitudine filială, cu același respect ... un exemplu de devotament și de muncă, care, fără îndoială, nimeni nu le va putea urma, o viață de activitate și de satisfacții științifice, de încercări și de suferințe, de cercetări, de fidelizeitate în meserie, afecțiune, de îndeplinire a datoriei și de inițiative multiple*”³.

Pe tărâm belgian Sever Pop a reușit să dezvolte o carieră de excepție, dedicându-se cu strălucire domeniului lingvistic și demonstrând că un român poate deveni un model într-o civilizație europeană ce-și impunea exigențele la cote înalte. A fost o șansă oferită cu generozitate pentru cultivarea și răspândirea bogatelor sale cunoștințe lingvistice, atât în domeniul limbilor române, cât mai ales al dialectologiei. Sever

² Eugène van Itterbeek, Alocuțiune cu prilejul vernisajului expoziției *Prezențe românești în Biblioteca Universității Catolice din Leuven*, București, Biblioteca Academiei Române, 26 mai 2010.

³ Honoré Van Waeyenbergh, *Hommage à la mémoire de Sever Pop: une dette de gratitude à payer*, în „Orbis: bulletin international de documentation linguistique”, tome X, nr. 1, 1961, pp. IX-X.

Pop și-a început activitatea ca „profesor invitat” la Universitatea Catolică din Louvain, din 1953 figurând în documente ca „profesor extraordinar”.

Deschiderea anului universitar (1959)

Apare cu aceeași titulatură și la alte universități din lume unde va ține cursuri de dialectologie (Universitatea din Michigan – SUA), iar ca profesor, la Casa de Rui Barbosa, din Rio de Janeiro – Brazilia. În perioada 1950–1956, Sever Pop a efectuat anchete dialectale în Portugalia, Belgia, Brazilia, SUA. Urmărind interesul crescând pentru studiul dialectelor, el văzut ca indispensabilă înființarea unui Centru Internațional de Dialectologie Generală: „actualmente se constată că lucrările de dialectologie exercită o fericită influență asupra studiilor de lingvistică generală ... În prezent, mulți lingviști nu mai concep o istorie a evoluției limbii care să nu ia în considerare în mod corespunzător datele oferite de studiile dialectologice și mai ales de lingvistica geografică completă și bine stabilită”⁴. În anul 1951, Sever Pop reușește

⁴ Sever Pop, *Le Centre International de Dialectologie Générale*, în „Orbis: bulletin international de documentation linguistique”, tome I, 1952, p. 7.

să fondeze Centrul, pe lângă Universitatea Catolică din Louvain și să devină directorul acestei instituții. Numărul de membri era de peste 500, din cca 50 de țări. De amintit gestul plin de înțelegere și sprijinul efectiv venit și de această dată din partea rectorului Mgr. Honoré Van Waeyenbergh privind aprobarea înființării Centrului Internațional de Dialectologie Generală, acesta înțelegând interesul pentru studiul limbii și mai ales al dialectelor populare.

Sever Pop și-a dorit ca activitatea să științifică să determine o colaborare mai strânsă a cercetătorilor pentru a se întreprinde lucrări care să depășească frontierele lingvistice și politice, creându-se o înțelegere mutuală care să explice mai bine evoluția dialectelor și cea a limbilor literare⁵. Beneficiind de o influență internațională prin șansa de a fi înconjurat de o serie de personalități europene eminente, printre care: cardinalul Eugène Tisserant, elenistul Christine Mohrmann, Jules Gilliéron și Mario Roques, Sever Pop „a depășit cu mult granițele culturilor naționale, cuprinzându-le într-o vizion universală”⁶.

Legat de Centru, el înființează în anul 1952 revista *Orbis: bulletin international de documentation linguistique*, dedicată domeniului, publicația bucurându-se și în prezent de aprecierile specialiștilor din lumea întreagă. Ca editor și director, Sever Pop a reușit să alcătuiască primele nouă volume ale revistei. Willem A. Grootaers, unul dintre colaboratorii, menționează: „*Orbis a fost de la început o sumă esențială de informații valoroase despre activitățile dialectale din întreaga lume; Orbis ne-a împiedicat să rămânem într-o rutină care să nu ne onoreze*”⁷. La Louvain, Sever Pop creează și un centru de studii portugheze.

În anul 1952 devine secretar al Comisiei de anchetă lingvistică (Commission d’Enquête Linguistique), organism aflat în subordinea Comitetului Internațional Permanent al Lingviștilor, funcție pe care o

⁵ Idem, *La dialectologie: aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, Louvain, Chez l'auteur, 1950, p. LV.

⁶ Eugène van Itterbeek, *Op.cit.*

⁷ Grootaers, A. Willem, *Hommage à la mémoire de Sever Pop*, în „*Orbis: bulletin international de documentation linguistique*”, tome X, nr. 1, 1961, p. XV.

deține până la finalul vieții. Cu dinamismul său, însuflareșind continuu activitatea lingvistică, Sever Pop inițiază și organizează în anul 1960, sub patronajul regelui Belgiei, la Louvain și la Bruxelles, primul Congres Internațional de Dialectologie Generală, implicând peste 300 de specialiști din 35 de țări.

**Sever Pop la Primul Congres
de Dialectologie Generală (1960)**

Willem A. Grootaers îi apreciază rolul și geniul de organizator: „*animator al dialectologiei, toți simteam cât de mult vom avea nevoie de el pentru mulți ani de acum înainte*”⁸.

Creator de școală în domeniul dialectologiei, profesor și pedagog remarcabil, Sever Pop a format o serie de specialiști în această disciplină lingvistică. La cursul său principal, de dialectologie generală, a putut să-și etaleze cunoștințele temeinice despre limbile și dialectele române. „*Acest om al terenului desfășura tot timpul în fața ochilor studenților hărțile atlaselor lingvistice. El era singurul care o făcea, legând astfel limba, viața, țara*”⁹.

⁸ Ibidem, p. XVI.

⁹ Eugène van Itterbeek, *Sever Pop – profesorul și omul*, în „*Studii și cercetări etno-culturale*”, III, 1997, p. 34.

Savantul român a avut și o bogată activitate editorială. În anul 1948, aflat încă la Accademia di Romania din Roma, el a publicat la Berna *Grammaire roumaine*,¹⁰ cu o dedicație de suflet, „à mon cher pays”. Beneficiind de redactarea în limba franceză, o limbă de circulație, lucrarea a putut contribui la cunoașterea pe o arie mai largă a limbii române, fiind un instrument de interes pentru cercetătorii romaniști străini.

Dintre lucrările publicate în perioada exilului, *La dialectologie: aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques* (Louvain, 1950) rămâne un reper pentru specialiști, un instrument de lucru indispensabil, cu un amplu conținut informațional în privința metodologiei lingvistice. Sever Pop o dedică celor mai autentici semeni ai săi: „*vouă, dragi țărani români, martori fideli ai latinității noastre și prețioși colaboratori ai anchetelor mele lingvistice*”¹¹. Studiul este structurat în două părți: dialectologia romană, cu referire la domenii lingvistice, și nu la țări, și dialectologia non romană, unde „*materia este distribuită nu numai pe grupe lingvistice, dar și pe țări, cu scopul de a face mai bine cunoscute marile realizări dialectologice proprii fiecărei țări non romane*”¹². Textul este însoțit de 77 de planșe care facilitează legătura dintre materialul dialectal și hărțile lingvistice pe care acesta apare. Fiecare exemplar poartă semnătura lui Sever Pop. *La dialectologie* a fost publicată cu concursul Fundației Universitare din Belgia, sub patronajul Comitetului Internațional Permanent al Lingviștilor, și onorată de UNESCO printr-o subvenție. „*Fără susținerea și sfaturile Mgr. Honoré van Waeyenbergh studiul meu n-ar fi fost însă tipărit în Belgie*”¹³, spune Sever Pop.

De menționat, includerea cărții în Fondul „Special” al Bibliotecii Academiei Române, pe copertă ea purtând eticheta cu indicativul

¹⁰ Sever Pop, *Grammaire roumaine*, Berne, A. Francke, 1948, 458 p.

¹¹ Idem, *La dialectologie: aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, Loc cit., p. VII.

¹² Ibidem, p. XII.

¹³ Ibidem, p. XX.

specific „R” [Retras], marcat cu roșu, cu completarea de mâna, F.S.
În perioada regimului comunist, lucrarea a fost cenzurată, scoasă din circuitul firesc, accesul la ea fiind controlat și strict limitat.

La Dialectologie

Prima lucrare publicată de Sever Pop sub egida Comisiei pentru ancheta lingvistică este *Bibliographie des questionnaires linquistiques*. Autorul urmărește, într-o structură cronologică, inventarierea chestio-

narelor lingvistice și a altor metode de anchetă. Studiul constituie un ajutor prețios pentru istoria dialectologiei, luând în considerare și perioada de referință largă: 1394–1954.

Printre lucrările publicate de Centrul Internațional de Dialectologie Generală, de pe lângă Universitatea Catolică din Louvain, avându-i ca autori pe Sever Pop și pe fiica sa, Rodica Doina Pop, se numără și cea dedicată profesorului Jules Gilliéron, la celebrarea a 100 de ani de la naștere. Este „*un tribut binemeritat de recunoștință și de admirare pentru activitatea sa în domeniul dialectologiei gallo-romane, a cărei influență la dezvoltarea lingvisticii generale este actualmente unanim recunoscută, ... un omagiu adus fondatorului geografiei lingvistice ale cărui idei continuă să strălucească în lumea lingvistică a secolului XX, determinând cele mai fecunde cercetări asupra studiului limbajului uman eliberat de constrângerile academice*”¹⁴. Sever Pop avusea șansa de a-i fi fost student la ultima sa lecție din anul 1926, de la École Pratique des Hautes Études. Lucrarea adună o serie de contribuții referitoare la personalitatea lui Jules Gilliéron (principii ale doctrinei sale lingvistice, considerații despre lucrările în care s-a implicat, *Atlasul lingvistic al Franței și cel al Corsicii*). Cartea poartă și ea eticheta cu indicativele specifice aplicate de cenzura din acea perioadă.

Savantul român a participat la numeroase congrese și conferințe internaționale din domeniu: Congresul Internațional de Lingvistică (Roma, 1933; Nisa, 1937; Paris, 1948; Londra, 1952; Lisabona 1959), Congresul Internațional de Limbi Romanice (Liège, 1951; Barcelona, 1953; Florența, 1956), Conferința internațională de folclor (Paris, 1947), Congresul Internațional de Științe Onomastice – Toponimie et Antroponimie (Paris, 1947; Bruxelles, 1949; Uppsala, 1952; Salamanca, 1955, München, 1958).

Activitatea sa științifică, desfășurată la nivel de excelență, s-a bucurat de o binemerită recunoaștere internațională: a fost membru

¹⁴ Sever Pop, *Avant-propos*, în „Jules Gilliéron: vie, enseignement, élèves, œuvres, souvenirs”, Louvain, Centre International de Dialectologie Générale, 1959, pp. 1 și 4.

al unor înalte societăți și academii: Societatea de Lingvistică din Paris (1927), Societatea de Lingvistică din Geneva (1942), Institutul de Studii Orientale din Roma, Comitetul Internațional de Științe Onomastice, vicepreședinte al Societății de Lingvistică Română (1941–1942). Accademia della Crusca (Florența) și Real Academia de Buenas Letras (Barcelona) l-au ales membru corespondent în anul 1952, iar Academia Catolică Ungară de Științe, Litere și Arte din Roma i-a conferit calitatea de membru de onoare în 1954.

Contribuția sa excepțională în domeniul lingvisticii a fost recompensată printr-o serie de distincții: În anul 1938, lui Sever Pop i se conferă titlul de cavaler al Coroanei României, în 1940 primește Premiul Societății de Lingvistică din Paris pentru *Atlasul Lingvistic Român* (ALR I). În anul 1941 i se atribuie titlul de Cavaler al Ordinului Steaua României, iar în 1955 cel de Comandor al Ordinului Alfonso X el Sabio al Spaniei cu placă.

**Sever Pop, Comandor al Ordinului
Alfonso X el Sabio al Spaniei (1955)**

În anul 1957 primește Crucea de Cavaler al Ordinului Palmes Académiques al Franței, iar în anul următor este distins cu titlul de Comandor al Ordinului Coroanei din Belgia.

Numele său se regăsește la loc de cinste în enciclopedii și dicționare străine și românești: *Encyclopedia of Language and Linguistics* / Keith Brown (ed.), vol. IX. London–New York, Elsevier, 2006, pp. 753–754; *Lexicon grammaticorum* [ediția a doua] / Harro Stammerjohann (ed.), vol. II, Tübingen Max Niemeyer, 2006, pp. 1192–1193; *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Albatros, 1978, pp. 205–206; *Dicționar enciclopedic*, vol. V, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 435; *Membrii Academiei Române: dicționar 1866–2016* / Doina N. Rusu, București, Editura Academiei Române, 2016, pp. 376–377.

Timp de peste 35 de ani, Sever Pop s-a implicat cu multă pasiune într-o amplă activitate științifică în țară și străinătate. Munca sa a dedicat-o aproape integral dialectologiei, fiind unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai acestei ramuri lingvistice.

Recunoscându-i meritele științifice, Academia Română l-a primit pe Sever Pop în rândurile sale ca membru post-mortem, în ședința din 15 noiembrie 2012.

Un binemeritat omagiu adus strălucitului savant român!

Toate aceste rânduri poate nu ar fi existat, dacă nu am fi atât de impresionați de aprecierea de care s-a bucurat Sever Pop din partea mediului univesitar belgian. Este extraordinar că acest respect dăinuie și astăzi. Rămân mișcătoare rememorările unor profesori de la Universitatea Catolică din Louvain și ale unor foști studenți, pentru care, Sever Pop era un „maestru”. Pierre Swiggers¹⁵ și Eugène Van Itterbeek¹⁶ sunt

¹⁵ Pierre Swiggers (n. 1955) – profesor la Universitatea Catolică din Louvain (Departamentul de Lingvistică), continuator al moștenirii lingvistice a lui Sever Pop. Are studii de filologie romană, studii orientale, lingvistică, filosofie la Universitatea Catolică din Louvain și la universități celebre: Universitatea Indiana (Bloomington) din Statele Unite și École Pratique des Hautes Études din Paris. Conduce Centrul Internațional de Dialectologie Generală și Centrul de Istoriografie a Lingvisticii pe care l-a înființat. Are numeroase publicații în domeniul.

¹⁶ Eugène van Itterbeek (1934–2012) – poet, critic literar, traducător și eseist din Belgia, doctor în litere și drept. A predat cursuri de literatură franceză la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. A creat Centrul de Cercetări Cioran la aceeași Universitate și a organizat 17 ediții ale Colocviului Internațional Emil Cioran. Tot la Sibiu a fondat în 1992 Centrul European de Poezie și Dialog Cultural Est-Vest.

exemple relevante. Primul a continuat cu mult devotament munca științifică a lui Sever Pop, dovedită durabilă până în zilele noastre. Centrul Internațional de Dialectologie Generală există sub conducerea sa, de asemenea, buletinul *Orbis*. Este meritul deosebit al profesorului Pierre Swiggers care a prețuit activitatea lui Sever Pop și a perpetuat-o prin propriul său efort, cu tenacitate și multă dăruire.

Într-o con vorbire avută cu Eugène Van Itterbeek, acesta mărturisea că studenția i-a fost marcată de Sever Pop, un profesor desăvârșit, ale cărui cursuri le frecventa la Universitatea Catolică din Louvain. Viețile celor doi s-au intersectat, marele lingvist lăsându-și amprenta asupra destinului studentului său. De la Sever Pop, Eugène Van Itterbeek a învățat română prin poeziile marilor noștri scriitori. S-a apropiat de țara noastră și, nu întâmplător, după anii '90 s-a stabilit în România și a urmat la rândul lui o carieră universitară, ca profesor de literatură franceză la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. „*Frecventasem cursurile de română ale lui Sever Pop, aşa încât trecutul meu românesc descinde încă de pe vremea studenției mele la Louvain, de prin '55–'56. Sever Pop, care era dialectolog, făcea un curs de limba română prin intermediul poetilor. Citeam cu el Eminescu de la bun început, din primul an, și mai ales Bacovia, pe care-l iubea*”¹⁷. Alte mărturii sunt consemnate de Eugène Van Itterbeek în cartea sa, *Journal roumain*¹⁸.

În Biblioteca Academiei Române a existat o preocupare privind identificarea personalităților române care și-au construit cariera în afara țării și care s-au bucurat de o binemeritată recunoaștere internațională a valorii lor. Demersul a fost susținut în cadrul stagilor de cercetare din cadrul schimburilor interacademice. Astfel, în anul 2010, sub egida Academiei Române, Biblioteca Academiei Române a organizat expoziția cu tema: *Prezențe românești în Biblioteca Universității Catolice din Leuven*, unul dintre personajele centrale ale evenimentului fiind

¹⁷ Radu Vancu, *Interviu cu Eugène van Itterbeek, directorul Centrului de Cercetări Cioran*, în: „Dilema veche”, nr. 385, 30 iunie-6 iulie 2011.

¹⁸ Eugène van Itterbeek, *Journal roumain*, Tom I-IV, Sibiu-Leuven, Hora-Les Sept Dormants, 2006–2012.

Sever Pop. Alături de membrii conducerii Academiei Române, la deschidere a fost prezent și ES Leo d'Aes, Ambasadorul Regatului Belgiei la București.

Cadru din expoziție

Cinci ani mai târziu, a fost publicată cartea *175 de ani de relații diplomatice româno-belgiene. Lumini și umbre în relațiile româno-belgiene după al doilea război mondial*, sub coordonarea Excelenței Sale, Ambasadorul Philippe Beke, un articol fiindu-i dedicat savantului român.

Personalitate marcantă în domeniul lingvistic, Sever Pop a rămas un nume de referință în dialectologie, un creator de școală prețuit în întreaga lume. A iubit nespus limba română și prin tot ce a realizat i-a dat strălucire. A avut ca mentorii nume remarcabile ale școlii lingvistice de la Cluj, care nu trebuie uitate: Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Nicolae Drăganu.

2021 a fost un an special care l-a readus în memoria noastră pe Sever Pop. S-au împlinit 120 de ani de la naștere și 60 de ani de la moartea sa. Condițiile impuse de pandemie au împiedicat organizarea unui eveniment omagial în amintirea lui Sever Pop. Dorința celor care au organizat simpozionul este ca oamenii care întrețin spiritul viu al acestui ținut să-l regăsească pe Sever Pop ca pe un semen de-al lor, cu deplinul respect pe care acesta îl merită. Savantul român trebuie să rămână în memoria colectivă a acestor locuri, evenimentul fiind un gest de recunoaștere a activității sale strălucite.

Cuvintele lui Sever Pop din prefată la *Grammaire roumaine* exprimă cel mai bine modul în care și-a construit opera, departe de România: „*cu pasiunea ţării mele, a cărei imagine se află constant înaintea ochilor mei*”¹⁹.

Bibliografie

- Jana Balaciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Albatros, 1978, 264 p.
- I.G. Dimitriu, *Sever Pop*, în „Orbis”, XII, 1963, nr. 2, pp. 584–586.
- Orbis: bulletin international de documentation linguistique*, Louvain, I-XII, 1952–1963.
- Alexandra Sever Pop, *Sever Pop, sa vie et moments de l'historique de l'Atlas linguistique roumain, sine ira et studio*, Gembloux, Duculot, 1980, VI, 542 p.
- Rodica Doina Pop, *Sever Pop. Notice biographique et bibliographique*, Louvain, Centre International de Dialectologie Générale, 1956, 10 p.

¹⁹ Sever Pop, *Grammaire roumaine*, Loc. cit, p. V.

- Sever Pop, *Bibliographie des questionnaires linquistiques*, Louvain, Commission d’Enquête Linguistique, 1955, 169 p.
- Sever Pop, *La dialectologie*: aperçu historique et méthodes d’enquêtes linguistiques, Partie I-II, Louvain, Chez l’auteur, 1950, LV, VI, 1334 p.
- Sever Pop, *Grammaire roumaine*, Berne, A. Francke, 1948, p. 458 p.
- Sever Pop, Rodica Doina Pop, *Jules Gilliéron*: vie, enseignement, élèves, œuvres, souvenirs, Louvain, Centre International de Dialectologie Générale, 1959, 196 p.
- Doina N. Rusu, *Membrii Academiei Române*: dicționar 1866–2016, Partea a II-a (M-Z), Ediția a V-a, București, Editura Academiei Române, 2016, 974 p.
- Studii și cercetări etnoculturale*, Bistrița, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, 1997, 80 p.
- Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, 251 p.
- Eugène Van Itterbeek, *Journal roumain*, Vol. 1, Sibiu, Hora, 2006, 194 p.

Intinerariul tumultos al lui Sever Pop, de la Năsăud la Louvain: de la dialectologul de teren la lingvistul în exil¹

Pierre Swiggers*

„Au jeden Fall würden die Vertreter der Wiessenshaft in lebendigerer Beleuchtung Erscheinen und ihre Geschicklichkeit ist doch die der Wissenschaft selbst”
(Schuchardt 1917:1)

„Lingvistul care dorește să cunoască viața dialectului, evoluția sa, trebuie să-și părăsească biroul de lucru și să colinde țara, asemănător în aceasta cu botanistul, care culege de bunăvoie imaginile pe care îl oferă cărțile”
(Pop 1927, citându-l pe Louis Gauchat).

„România poate să fie mândră de acest fiu al ei, care a prețuit-o atât de mult, care îi cunoștea atât de bine sufletul și tradițiile, care a muncit mult pentru a le face cunoscute și iubite.”
(Gardette 1961: XIII)

Exordium

Evocarea figurii lui Sever Pop înseamnă evocarea vieții² unui savant foarte atașat de țara în care s-a născut și de poporul român, de care a fost separat în cea mai mare parte a timpului carierei sale științifice.

* Pierre Swiggers, Professor – Katholieke Universiteit Leuven, Belgium

¹ Traducerea textului a fost făcută prin bunăvoie criticului literar Tudorel Urian, Biblioteca Academiei Române

Prezentul text reprezintă versiunea redactată și ușor largită a comunicării, mai condensate și mai „personalizate” a simpozionului organizat în 27 mai 2022 la Năsăud și Poiana Ilvei în onoarea lui Sever Pop. Le mulțumesc organizatorilor locali ai evenimentului și, în mod special, colegilor Mihaela Dragu și Nicolae Mocanu pentru invitație.

² Reiau aici elemente de informație biografică din două notițe biobibliografice redactate în limba engleză: Swiggers: (2006 a,b)

Este important să ne amintim circumstanțele, cu atât mai mult , dacă suntem de acord cu convingerea exprimată de Hugo Schuschardt, „magistrul din Graz”, potrivit căreia lingvistica este, la urma urmelor, istoria personală a personalităților care au ilustrat disciplina³.

În cazul lui Sever Pop, această istorie personală este, privită din exterior, povestea despărțirii de țara natală – o lamentație⁴, cum se numea în literatura medievală –, și , dintr-un punct de vedere intern, este povestea inserției și a integrării, prin aceasta înțelegând cea a dialectologiei române în lingvistica generală. Sever Pop a realizat această operă de inserție și integrare prin publicațiile sale, activitatea sa didactică și prin activitatea sa neobosită de inițiator, organizator și suflet al marilor proiecte.

Sever Pop: *Peregrinus sed constans*

Născut la 27 iulie 1901⁵, în imperiul austro-ungar, într-o regiune în care se amestecau variantele românești, ungurești și nemțești ale toponimelor, Sever Pop a devenit un cetățean european, exilat din țara sa și din regiunea sa de proveniență.⁶ Acest filolog și și lingvist aflat în continuă peregrinare nu-și va pierde niciodată pasiunea pentru studiul „vieții dialectelor”, nici rădăcinile **romanistice** în sensul

³ Vezi citatul explicativ extras din rezumatul pe care Hugo Schuschardt l-a publicat despre *Cursul de lingvistică generală* al lui Ferdinand de Suassure (Schuchardt, 1917)

⁴ Elegiile sunt piese lirice compuse de anumiți truveri (de exemplu: Jean Bodel, Baudelaire, Adam de la Halle) prin care se exprimă despărțirea de trecut, de ținutul natal și de prieteni. Ele pot fi considerate ca modelele îndepărtate ale „testamentelor literare”, precum *Testamentul* lui François Villon.,

⁵ Sever Pop s-a născut și a crescut în ținutul Năsăud. A fost al cincilea dintre cei dintre cei 12 copii ai lui Carol și Rafaila Pop. și-a făcut studiile primare la Poiana Ilvei și Năsăud.

⁶ Pentru a înțelege lumea politică schimbătoare în care s-a derulat viața lui Sever Pop este suficient să juxtapunem o hartă Europei dinaintea Primului Război Mondial și una din jurul anului 1950.

conferit termenului de maeștrii filologiei romanice din secolul al XIX-lea: difuzarea, adaptarea și evoluția limbii și a culturii latine⁷.

Întâlnirea „*materiei romanisticii*” cu apropierea metodică de istorie și compararea limbilor permite înțelegerea poziției privilegiate a studiilor de romanistică în dezvoltarea studiilor lingvistice în cursul primelor decenii ale secolului XX⁸. După Ferdinand de Saussure, care a recunoscut că „*studiile de romanistică (...) au contribuit în mod particular la apropierea lingvisticii de adevărul ei obiect*”⁹, discipolul său Antoine Meillet vedea în „*romanistică (...) domeniul cel mai potrivit pentru ilustrarea dezvoltărilor lingvistice și cel în care metodele cele mai adaptate la istoria limbilor se lasă cel mai bine puse în discuție*”¹⁰.

Opera lui Sever Pop se plasează în chiar inima acestei dezvoltări. Ea se înscrie pe calea deschisă de Jules Gilleron¹¹ și prin numeroase lucrări se cristalizează în jurul și în vecinătatea *Atlasului lingvistic al Franței*: aceea a geologiei și a biologiei lingvistice, luând ca obiect istoria, bogată și heteroclită a comportamentelor de limbaj ale locutorilor – motoarele schimbării lingvistice. Curent cu adevărat fecund în prima jumătate a secolului XX, care își va lăsa amprenta pe logica socio-logică și lingvistică; în această privință, e bine să ne reamintim rolul jucat de dialectologii și lingviștii romaniști în nașterea sociolingvisticii variaționale¹².

⁷ Cf. Titlul ediției unei selecții din textelete lui Sever Pop, realizată de Alexandra Pop: *Limba română, romanitate românim*, Grembloux, 1969.

⁸ Pentru această poziție de lider ocupată de studiile de romanistică (pe care, între timp au pierdut-o), vezi Malkiel (1964).

⁹ Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale* (éd par Charles Bally, Albert Sechehaze cu colaborarea lui Albert Meillet, Lausanne/Paris 1916, p. 18).

¹⁰ Antoine Meillet, raport despre G. Millardet, *Linguistique et dialectologie romne. Problèmes et méthodes*, în *Bulletin de la Société linguistique de Paris* 24/2 1925, 80–84 (p. 80).

¹¹ Sever și Rodica Doina Pop (1959) au consacrat un studiu detaliat operei și carierei didactice ale lui Jules Gilliéron. Asupra impactului pe care l-a avut *Atlasul lingvistic al Franței* (1902–1910) vezi contribuțiile reunite în Lauwers – Simoni – Aurembou – Swiggers (ediții 2002) și Swiggers (2010).

¹² Cf. Yakov Malkiel „*Uriel Weinreich*”, *Language* 43, 1967, 605–607; și „*Uriel Weinreich – Jakob Jud's Last Student*” *Romance Philology* 22, 1968, 128–132.

Homo viator

Sărbătorim astăzi, 27 mai 2022 întoarcerea solemnă a lui Sever Pop în loclitățile în care și-a petrecut copilăria. Întoarcerea unui fiu al locului, ajuns o mare personalitate științifice, dar și revenirea acasă a unui *homo viator*, un pelerin al romanisticii.

Călătoriile sale au început în anul 1925, cu o sedere de studii în Franța, la Paris, urmată de anchete în Elveția, în Spania și în Italia. La întoarcerea în țară, Sever Pop devine, împreună cu Emil Petrovici responsabilul anchetelor pentru *Atlasul lingvistic român (ALR)*, proiect dirijat de Sextil Pușcariu. Vreme de un deceniu, Sever Pop conduce anchete la fața locului în România, în Cehoslovacia, în Ungaria, în Istria, în Bulgaria și în Grecia. Este suficient să aruncăm o simplă privire asupra dispersiei geografice a vorbitorilor de limba română și apoi să observăm hărțile foarte dense ale *ALR* pentru a ne da seama de întinderea și intensitatea călătoriilor și a anchetelor pe care Sever Pop le-a efectuat în acești ani, în localități nu întotdeauna foarte accesibile.

În anul 1941, Sever Pop a fost numit director adjunct la *Accademia di Romania din Roma*. Va îndeplini aici o misiune științifică și administrativă la *Școala Română*. Șederea lui la Roma va durașapte ani.

Itinerariul lui Sever Pop nu s-a terminat însă la Roma. În anul 1947, ia decizia să nu se mai întoarcă în România: calea pe care s-a înscris țara nu corespunde convingerilor, aspirațiilor și idealurilor sale. Această perioadă de auto-exil la Roma trebuie să îi fost foarte dificilă, cum o aflăm din una dintre scrisorile lui Sever Pop către Mgr. Pierre Gardet: „*Trăiesc cele mai critice momente din viața mea, pentru că nu este vorb doar de mine, singur, ci de toată familia mea. Chiar dacă viața devine, cu fiecare zi, tot mai dură pentru mine, nu disper, pentru că știu din proprie experiență că Dumnezeu nu mă va uita (...) Îmi redactez lucrarea Încercări de geografie lingvistică, metode și scopuri (...) La masa mea de lucru devin mai liniștit și încerc să-mi uit viața plină de angoase*” (scrisoare din 29 martie 1947). În anul 1948, Sever Pop este

destituit în mod oficial din funcțiile sale, iar bunurile îi sunt confiscate de către statul român. Din fericire, contactele stabilite cu rectorul Universității din Louvain, Mgr. Honoré Van Waeyenbergh îi aduc o rază de speranță: Sever Pop este numit „profesor invitat” la *alma mater Lovaniensis*.

La sfârșitul lunii martie a anului 1948, Sever Pop ajunge cu soția sa Alexandra și fiica lor Rodica Doina la Louvain, unde se instalează mai întâi la un hotel. În 29 martie, Pop îi scrie lui Yakov Malkiel: „*Din cauza circumstanțelor binecunoscute, mă găsesc de câteva zile la Louvain, invitat de Universitate pentru o serie de conferințe și de cursuri. Mă gândesc să rămân aici pentru o perioadă mai lungă*”. Două luni mai târziu, la 22 mai, îl informează pe Yakov Malkiel că a obținut „*o slujbă temporară la Universitate și la Școala superioară de Comerț*” și îi cere să îi scrie de acum înainte la Louvain, având intenția să rămână aici până când „*țara mea va fi cu adevărat liberă*”¹³. Visata întoarcere în România nu se va mai produce niciodată...

Magister dialectologiae

După obținerea titlului de doctor în filologie romanistică, Sever Pop a părăsit România, în anul 1925, pentru a efectua un stagiu de formare științifică în străinătate. În Franța a urmat cursurile Școlii practice de Haute Études și cele de la Collège de France, unde va profita de cursurile unor mari maeștri precum Antoine Meillet, Jules Gilliéron, Mario Roques, Joseph Vendryes și Antoine Thomas. Apoi va participa la anghete dialectologice în Elveția, Spania și Italia, sub egida lui Louis Gauchat, Jakob Jud, Mgr. Antoni Griera, Ugo Pellis și Paul Scheuermeier. Aceste anghete formatoare îl pregătesc pentru propriile sale anghete pe pământ românesc, în Cehoslovacia, în Ungaria,

¹³ Scrisorile lui Sever Pop către Yakov Malkiel au fost publicate în *Romance Philology*, 69, 2015 (p. 170–174).

în Italia, în Bulgaria și în Grecia. Acestea îi vor permite familiarizarea cu toate variantele limbii române.

Sever Pop s-a impregnat de vorbirea și obiceiurile pe care le studia pe teren, integrându-se perfect în viața subiecților săi vorbitori pe care îi observa. Mgr. Gardette a evocat prima sa întâlnire cu Sever Pop în timpul unui congres de lingvistică la Nice, în anul 1937, în termeni următori: „*Ascultându-l povestind cum lua parte la muncile și jocurile țărănilor, vorbindu-le limba, împărtășindu-le bucuriile și durerile, ne imaginăm ce minunat anchetator trebuie să fi fost pe teren. Se simtea că anii de anchetă, despre care vorbea cu atâta fervoare, l-au marcat profund, că această experiență a limbii spontane, vîi, l-a format mai mult decât magistrii săi de la Universitate*” (Gardette 1961: XII).

Munca pe teren, concretizată în contactul direct cu varietățile lingvistice vorbite *in situ*, a fost pentru Sever Pop „nișa” științifică durabilă în care el putea să concilieze lingvistica, etnologia, istoria, culturile, pornind de la studiul temeinic al cuvintelor și al lucrurilor (*Wörter un Sachen*). Experiența pe teren l-a convins că lingvistica este în primul rând o știință a realului, nu o construcție abstractă pe hârtie. Dar, dincolo de această luare de conștiință „*fenomenologică*”, experiența contactului cu dialectele l-a învățat niște lecții metodologice și, în mod particular, importanța unei atitudini critice. În felul acesta, anchetele dialectale i-au demonstrat că trebuie să fie reticent în fața unei admiteri prea ușoare a rolului „*frontierelor naturale*”, precum fluviile sau munții: circulația limbii nu se oprește în mod obligatoriu în fața unor asemenea frontiere. O altă lecție metodologică degajată din aceste anchete și din exploatarea lor lingvistică și cartografică este aceea că explicarea datelor și a configurațiilor dialectale prin normele arealului, aşa cum aceasta a fost preconizată și aplicată de școala italiană a *neolinguisticii* este o soluție dubioasă. Sever Pop vedea aici o soluție mai degrabă „*dogmatică*”, nepotrivită cu flexibilitatea competenței lingvistice a locuitorilor.

Linguista tripharius

În al său *De vulgari eloquentia*¹⁴ – text care la o privire mai atentă reprezintă o scriere de pionierat în domeniul lingvisticii și al filologiei romaniste –, Dante Aligheri vorbea despre *ydioma tripharium* (*De vulgari eloquentia*, I, 8–9). Epitetul *tripharius* mi se pare că se potrivește perfect figurii lui Sever Pop, a cărui activitate lingvistică s-a revelat pe trei dimensiuni: publicații¹⁵, activitate didactică, organizarea cercetării.

În primul rând trebuie menționate lucrările care au marcat puternic istoria studiilor românești și romaniste al căror ecou a trecut mult dincolo de ele. Pentru domeniul românesc va trebui semnalată contribuția sa esențială la *Atlasul lingvistic român* (ALR) și la *Micul Atlas lingvistic român* (ALRM), o contribuție reintrată în circulație în anul 1962, pentru partea de terminologie a corpului uman, odată cu publicarea *Altasului* în culori (Pop 1962). Tot în domeniul românesc trebuie menționată lucrarea sa *Grammaire roumaine*, publicată în colecția *Bibliotheca Romanica*, dirijată de Walther von Wartburg (Pop 1948). Romaniștii și lingviștii activi în alte domenii lingvistice îi sunt de asemenea datori lui Sever Pop pentru două contribuții fundamentale, care țin de istoria, sarcinile, metodele și problemele dialectologiei: opera sa de tinerețe, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* (Pop 1927) și lucrarea sa majoră, publicată la Louvain: *La Dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistique* (două tomuri voluminoase: I. *Dialectologie romane*; II. *Dialectologie non romane*) (Pop 1950).

Sever Pop a fost, de asemenea, un profesor care a știut să-și inspire și să-și însuflețească studenții. A făcut-o mai întâi în România, la Cluj, Cernăuți și București, înainte de plecarea sa la Roma. Dar Louvain a fost, în final, locul în care a putut cel mai bine să desfășoare o importantă

¹⁴ Text redactat în 1304, dar care a fost publicat abia în secolul al XVI-lea.

¹⁵ Pentru o bibliografie exhaustivă a lui Sever Pop, vezi Mocanu – Swiggers, 2011. O notiță biobibliografică (cu o bibliografie selectivă până în anul 1956 a publicat Rodica Doina Pop (1956); ea a fost completată în Pop – Straka (1961).

activitate de învățământ în domeniul lingvisticii și dialectologiei române și în care a condus studii de licență bazate pe dialectele belgo-române. Fiindu-i încredințat, de asemenea, cursul de enciclopedie a lingvisticii române, Sever Pop a redactat o programă pentru studierea limbilor și varietăților stilistice din cadrul romanisticii, care a fost publicată în formă reneotipată în trei ediții: *Encyclopédie de la philologie romane: Langues et dialectes de la Romania* (ediții din 1954–55, din 1956–57 și din 1958–1959). În anul 1954, *Linguistic Society of America (LSA)* i-a încredințat lui Sever Pop un curs de dialectologie în programul școlii sale de vară („Linguistic Institute”), ținut la Universitatea din Ann Arbor (Michigan). În același an, Sever Pop a ținut un curs de dialectologie la Casa de Rui Barbosa în Rio de Janeiro. În anul 1955 va preda un curs de dialectologie la Sant Cugat del Vallès. Dacă la acestea adăugăm numeroasele conferințe rostite în fața societăților și academiei din străinătate, este legitim să-i recunoaștem lui Sever Pop calitatea de ambasador prin excelență al „*cauzei dialectologice*”.

Aceasta ne conduce spre cea de-a treia dimensiune a activității lui Sever Pop: cea de portdrapeal al marilor proiecte. Numele lui Sever Pop este legat inextricabil de încercări foarte ambițioase. Experiența acumulată la *Muzeul Limbii Române*, în clitate de colaborator, și cea de anchetator pentru *Atlasul lingvistic român* l-au familiarizat cu administrația științifică, planificarea, gestiunea și diviziunea muncii. În anii săi petrecuți la Roma, Sever Pop a cochetat cu ideea înființării unui centru de dialectologie. La Louvain, a putut însă cu adevărat să-și realizeze visul.

În anul 1951 a creat *Centrul internațional de Dialectologie Generală (CIDG)*, care va deveni sediul instituțional al unei publicații periodice, lansate în anul 1952: *Orbis. Buletin internațional de documentare științifică*¹⁶. Termenul de „documentare” este foarte revelator aici. În

¹⁶ Cf. Poster (1970: 466): Sever Pop (...) came to be a leading international figure in international dialectology, founding in 1952 the periodical *Orbis*, as the mouthpiece of dialectologists, and initiating the first international Congress of the subject at Louvain and Brussels in 1960 (...) By origin a Romanian, Pop (...) established himself

perioada în care a fost angajat la *Muzeul Limbii Române*, Sever Pop a înțeles importanța, mai mult chiar, necesitatea unei solide informații bibliografice – necesitatea asupra căreia maestrul său Sextil Pușcariu atrăsese atenția comunității internaționale a lingviștilor¹⁷. Publicațiile CIDG au servit pentru realizarea acestui scop documentar, în armonie cu proiectele *Comitetului internațional permanent al lingviștilor (CIPL)*. În anul 1955 Sever Pop va publica *Bibliographie des questionnaires linguistiques*, care va fi urmată urmată în 1956 de un volum însumând peste 400 de pagini, în care sunt reunite informații despre centrele și colecțiile de studii fonetice: *Instituts de phonétique et Archives phonographiques*. Din 1957 începe să apară seria de „Biografii și conferințe”¹⁸. În anul 1958, Sever Pop și fiica sa Rodica Doina au făcut posibilă apariția lucrării *Premier répertoire des Instituts et des Sociétés de linguistique du monde*; aceeași echipă alcătuită din tată și fiică a publicat, ca instrument de referință legat direct de organizarea congresului de dialectologie, un ghid de atlantografie ligvistică: *Atlas linguistiques européens. Première partie: Domaine roman. Répertoire systématique des cartes: A – B.*

CIDG, cu organul său de presă *Orbis* și publicațiile anexe, va fi casa ultimului mare proiect al lui Sever Pop: organizarea primului congres de dialectologie. Acest congres a fost organizat de Sever Pop cu un devotament total. Grație reputației sale internaționale și folosindu-se de vasta sa rețea de contacte, Sever Pop a reușit să adune, la sfârșitul lunii august a anului 1960, aproximativ 300 de participanți la congres. Fascicule conținând circularele, programul, rezumatele

at the Catholic University of Louvain which thus became the world center of dialect studies. His monumental work *La Dialectologie* (1950) gives a complete survey of work done up to that time and his *Bibliographies des questionnaires linguistiques* (1955) lists chronologically and comments on all such investigations from 1934 to 1954”.

¹⁷ Cf. Pierre Swiggers, „Le plaidoyer de Sextil Pușcariu pour un inventaire systématique de l'information linguistique (1928)” *Caietele Sextil Pușcariu* 5, 1921, 15–31.

¹⁸ Pentru o privire generală asupra fasciculelor publicate până în anul 1960, vezi apendicele (paginile nenumerotate) în *Encyclopédie linguistique* (Pop - Pop 1960 b).

comunicărilor, texte ale alocuțiunilor de deschidere și de închidere a lucrărilor au fost publicate în anul 1969. Cu ocazia congresului a apărut, de asemenea, sub direcția lui Sever Pop și a Rodicăi Pop un volum de notiție biobibliografice, însotit de portrete, în care erau prezentați participanții la congres: *Encyclopédie linguistique. Membres du Premier Congrès international de dialectologie générale (Louvain – Bruxelles 1960)*¹⁹. Sever Pop nu a apucat să-și încununeze inițiativa care marchează o bornă importantă în istoria studiilor lingvistice: s-a stins la Herent, în ziua de 17 februarie 1961²⁰. Actele primului congres de dialectologie vor apărea câțiva ani mai târziu, în anii 1964–1965, în patru volume.

Conclusio

Am urmat calea sinuoasă care leagă Năsăudul de Louvain, care conține, în subsidiar, viața și cariera lui Sever Pop. Un traject existențial în care alternează atașarea și dezrădăcinarea; un parcurs uneori neplăcut și dificil, dar alimentat în permanență de credință și de pasiunea pentru știință; viața unui savant animat de convingerea *translatio studii*. Pentru că Sever Pop, savant copleșit de onoruri – academice și publice²¹, cultivă firesc respectul și trăditia: se știa moștenitorul unui

¹⁹ Acest volum este, de fapt, o realizare parțială, în interiorul unui proiect mai vast de „encyclopedie lingvistică”, conceput de Sever Pop încă din 1952. Despre istoricul acestui proiect vezi *Orbis* 8, 1959, 619–626, ca și cuvântul înainte la *Encyclopédie linguistique* (Pop – Pop 1960 b: 5–12). Vezi, de asemenea: Sever Pop „La première Encyclopédie linguistique”, în *Actas do IX Congresso Internacional de Linguística Románica (Universidad de Lisboa, 31 de marzo – 4 abril 1959)* vol. III, Lisboa, 1962, 141–149 (relat de Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma, 1966, 667–674).

²⁰ Primele necroloage au fost publicate de către unul dintre profesorii mei, regretatul Hugo Plomteux: „Prof. Sever Pop overleden. Bekend dialektoloog van Leuvense universiteit” *De Standaard*, nr. 49–50, 18–19 februarie, 1961, p. 18–19; „In memoriam Sever Pop”, *De Standaard*, nr. 56–57, 25–26 februarie 1961, p. 8.

²¹ Sever Pop a primit numeroase distincții: Comandor al Ordinului Alphonse X Înțeleptul; Clucea de Cavaler al Ordinului palmelor academice al guvernului francez; Comandor

lung și bogat trecut de studii, pe care și le-a însușit și pe care le-a transmis generațiilor viitoare, cu scopul ca cei care vor veni după el să poată valorifica, îmbogăți și aprofunda această moștenire²²

Bibliografie selectivă²³

- Gardette, Pierre. 1961. [Souvenirs de Sever Pop]. *Orbis* 10. XII–XIV. [Repris dans *Hommage à la mémoire de Sever Pop*, Louvain, 1961].
- Lauwers, Peter – Simoni-Aurembou, Marie-Rose – Swiggers, Pierre. (éds) 2002. *Géographie linguistique et biologie du langage: Autour de Jules Gilliéron*. (*Orbis Supplementa* 20). Leuven/Paris/Dudley : Peeters.
- Malkiel, Yakov. 1964. « Distinctive Traits of Romance Linguistics ». In : D. Hymes (ed.), *Language in Culture and Society: A Reader in Linguistics and Anthropology*, 671–686. New York : Harper & Row.
- Mocanu, Nicolae – Swiggers, Pierre. 2011. „Profil biobibliografic Sever Pop (27 iulie 1901 – 17 februarie 1961)”. *Dacoromania* serie nouă 16. 13–48.
- Pop, Rodica Doina. 1956. *Sever Pop. Notice biographique et bibliographique*. Louvain: Centre international de Dialectologie générale.
- Pop, Rodica Doina – Straka, Georges. 1961. « Sever Pop : Principales dates biographiques et publications ». *Orbis* 10. I–VII. [Repris dans *Hommage à la mémoire de Sever Pop*, Louvain, 1961].
- Pop, Sever. 1927. *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*. (= Mélanges de l’École roumaine en France 1926, seconde partie). Paris : J. Gamber.
- Pop, Sever. 1948. *Grammaire roumaine*. Berne : Francke.

al Ordinului Coroanei (în Belgia). A fost membru de onoare al *Real Academia de Buenas Letras* din Barcelona și al *Academia della Crusca* din Florența și membru asociat onorific al *Academia Catholica Hungarica scientiarum artibusque provehendis*.

²² Într-una dintre ultimele sale lucrări putem citi: „Analiza activității mele, care mărturisește despre progresul realizat, trebuie să incite tinerii cercetători să refacă, după o jumătate de secol, studiile moștenite de la maestrii și înaintașii noștri” (Sever Pop, „Géographie linguistique, méthode. Atlas linguistique roumain; PANTEX et FOLLIS en roumain et dans les langues romanes”, *Orbis*, 8, 1959 p. 129).

²³ Am reluat aici titlurile publicațiilor celor mai importante ale lui Sever Pop. Pentru ceea ce privește literatura secundară, oferim referințe complete pentru titlurile la care s-a făcut referire în text sau în note cu ajutorul numelui autorului și a datei de publicare.

- Pop, Sever. 1950. *La Dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques. I. Dialectologie romane. II. Dialectologie non romane.* Louvain/Gembloux : chez l'auteur & Duculot.
- Pop, Sever. 1955. *Bibliographie des questionnaires linguistiques.* Louvain : Commission d'Enquête linguistique.
- Pop, Sever. 1956. *Instituts de phonétique et Archives phonographiques.* Louvain : Commission d'Enquête linguistique.
- Pop, Sever. 1962. *Atlas linguistique roumain en couleurs.* Tome 1 : *Terminologie du corps humain. Cartes 1 à 104.* Éd. par Rodica Doina Pop. Gembloux : Duculot.
- Pop, Sever. 1966. *Recueil posthume de linguistique et dialectologie.* Roma: Societatea Academică Română.
- Pop, Sever. 1969. *Limba română, romanitate, românism.* Publicație postumă. Ed. par Alexandra Pop. Gembloux : Duculot.
- Pop, Sever – Pop, Rodica Doina. 1958. *Premier répertoire des Instituts et des Sociétés de linguistique du monde.* Louvain : Commission d'Enquête linguistique.
- Pop, Sever – Pop, Rodica Doina. 1959. *Jules Gilliéron: vie, enseignement, élèves, œuvres, souvenirs.* Louvain : Centre international de Dialectologie générale.
- Pop, Sever – Pop, Rodica Doina. 1960a. *Atlas linguistiques européens.* Première partie: *Domaine roman. Répertoire systématique des cartes: A-B.* Louvain: Commission d'Enquête linguistique.
- Pop, Sever – Pop, Rodica Doina. 1960b. *Encyclopédie linguistique. Membres du Premier Congrès international de dialectologie générale (Louvain – Bruxelles 1960).* Louvain : Centre international de Dialectologie générale.
- Posner, Rebecca. 1970. « Thirty Years On ». In : Iorgu Iordan – John Orr, *An Introduction to Romance Linguistics: its Schools and Scholars* [Revised edition], 395–579. Oxford : Blackwell.
- Schuchardt, Hugo. 1917. Compte rendu de F. de Saussure, *Cours de linguistique générale* (1916). *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 38. col. 1–9.
- Swiggers, Pierre. 2006a. « Pop, Sever ». In : Harro Stammerjohann (ed.), *Lexicon Grammaticorum.* [Deuxième édition], 1192–1193. Tübingen : M. Niemeyer.

Pierre Swiggers • Intinerariul tumultos al lui Sever Pop, de la Năsăud la Louvain...

- Swiggers, Pierre. 2006b. « Pop, Sever ». In : Keith Brown (ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, vol. IX, 753–754. London/New York : Elsevier.
- Swiggers, Pierre. 2010. « Mapping the Romance Languages of Europe ». In : Alfred Lameli – Roland Kehrein – Stefan Rabanus (eds.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation*, vol. 2: *Language Mapping*, 269–300. Berlin : Mouton de Gruyter.

Sever Pop, un lingvist al timpului său

Doina Grecu*

Anul 1918, anul Marii Uniri, a deschis României porți largi spre o epocă de elan patriotic, de efervescență creatoare pusă în slujba propășirii țării care, la rândul ei, a creat instituțiile necesare pentru un suflu nou în varii domenii. În această atmosferă s-a creat o intelectualitate care a înțeles chemarea vremii și care, prin reprezentanții ei, a propulsat țara în lumea europeană. Sever Pop este unul dintre acei oameni care și-a definit personalitatea în acești ani. S-ar crede că s-a scris și s-a vorbit destul de mult despre el, dar nu este așa. Știm, am aflat târziu, că prin anii 1950, după ce realizase în țară marea anchetă pentru *Atlasul lingvistic român*, din care și tipărise două volume mari și două mici, după ce publicase, în exil, monumentală lucrare *La dialectologie*, era considerat cel mai mare dialectolog al acelor ani, dar rămân atâtea necunoscute care să umple unele goluri informative, poate aparent de amănunt, dar cu siguranță nu inutile, care să ne facă să înțelegem acea putere de muncă, acea ardere interioară care l-au definit ca om.

Era un copil de numai zece ani când a plecat din satul lui, din mijlocul unei familii numeroase, pentru a se duce la școli mai înalte. Cu 40 de ani mai târziu, într-o scrioare către Giandomenico Serra, lingvist italian care a profesat mai bine de 20 de ani la Universitatea din Cluj, Pop scria: „... acum 44 de ani mă îmbrăacam în hainuțe curățele în satul de la poalele Carpaților și [...] nu se făcuse bine ziua când tata s-a urcat în căruță și-a dat bice cailor, spre drumul care șerpuia spre țară... Tara Năsăudului. Câtă cale de atunci și până

* Doina Grecu, Academia Română, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca

astăzi și cât de greu apasă pe un suslet faptul că în acest secol, numit cu multă ironie al luminii și [al] progresului (era atomică!), nu pot ști ceea ce se petrece în acel biet sat pierdut de la poalele Carpaților”¹.

La Năsăud, între 1911–1919, elevul își va face studiile secundare și liceale la Gimnaziul superior și la Liceul Grăniceresc. Își ia bacalaureatul cu calificativul *eminens*.

În toamna anului 1919, ia ființă la Cluj întâia universitate românească din Ardeal, avându-l ca rector pe Sextil Pușcariu. Sever Pop se înscrise aci, la Facultatea de Litere și Filozofie, unde va avea ca dascăli, între alții, pe Th. Capidan, N. Drăganu și, desigur, Sextil Pușcariu, iar colegi i-au fost și Emil Petrovici și Șt. Pașca. Poate datorită diplomei de absolvire a liceului, poate remarcându-se la cursuri și seminarii, poate și cu o recomandare din partea lui Nicolae Drăganu, studentul începător este numit, la 1 Decembrie în același an, întâi ajutor, apoi secretar la Muzeul Limbii Române înființat de Sextil Pușcariu pe lângă Facultatea de Litere și Filozofie. Este nu numai un mare ajutor material, prin acordarea unei oarecare remunerații și a cazării, dar și o mare favoare prin accesul nelimitat la viitoarea bibliotecă a institutului. Îndatoririle erau multiple, mai ales că Muzeul a fost în organizare până în toamna anului 1921. Este un bun administrator, un priceput organizator, prompt, disciplinat, implicat în toate activitățile. Din această vreme datează primele scrisori adresate lui Sextil Pușcariu când acesta se afla în concediu la Bran. Rezultă din acestea că se ocupa de tipărirea revistei, corecturi, cotizații, salarii, diverse achiziții și multiple alte probleme administrative. Din 1923, când a terminat facultatea cu calificativul *cum laude* și până în 1939, va funcționa la Facultatea de Litere și Filozofie, avansând de la asistent până la conferențiar (1931). Nu sunt singurele funcții pe care le are. În 1925 își ia doctoratul cu calificativul *magna cum laude*. În acest an are parte de o mare bucurie, plecarea la Paris, ca bursier. Este membru al Școlii Române din Franța și, din 1926, elev la École Pratique dès Hautes Études.

¹ Goția 2007, p. 69.

Începe marea experiență pariziană, care avea să dureze doi ani. Abia ajuns, îi scrie celui pe care îl va considera dascălul și maestrul său, încheind: „*Cel care se gândește des la Muzeu și care acum își dă bine seama de marele câștig ce-l va avea stând aici doi ani nu poate decât să vă mulțumească din nou și să vă rămână îndatorat*”. Peste câteva zile, la 11 noiembrie, îi spune: „*Aceste zile au fost pentru mine o adevărată revelație*”. Începuse să urmeze cursuri care i se păreau necesare pentru formarea sa și ține să-i comunice mentorului său câte ceva din impresiile și emoțiile sale. Vorbește despre cursurile marilor lingviști Diehl, Dauzat, Vendryes, Meillet. E copleșit și-și dă seama „*de responsabilitatea morală ce o am față de cei care m-au trimis. Am de gând să pun maximul de forță în mișcare și să adun cât mai mult. [...] Fiecare curs parcă îmi dă aripi*”. și încheie: „*Cu gândul dus la bunul meu profesor care m-a ajutat atât de mult și m-a învățat să lucrez stăruitor și bine*”.

Sextil Pușcariu îi răspunde, întotdeauna, surprinzător de repede pentru un om atât de ocupat și-i dă sfaturi de înțelepciune, echilibru, muncă asiduă și orientată în special spre atlase.

„*Cu sete am citit sfaturile și indemnurile date*” – răspunde bursierul parizian și-și amintește cu duioșie de zilele de la Muzeu: „*Mi se părea că am trăit din nou o dimineață dintre cele [pe] care nu le pot uita; o dimineață când auzeam pasul încet al bunului meu profesor pe scările ce leagă etajul cu parterul și când, în biblioteca institutului, puteam să-i ascult sfaturile, planurile sau dispozițiile. Era o nespusă bucurie! Se cimenta legătura dintre micul elev și cel ce varsă din belșug povețe pentru toți care i le cer. Mi se părea că aud: «Bună dimineața, Pop!»*”, apoi [...] „*Parcă mi-e dor să mai stau aproape de el și să-i mai ascult indemnurile*”. Copleșit de responsabilități asumate, de tumultul noii vieți, de griji diurne, dar bucuros să simtă „*grijă părintească*” a profesorului său, se lasă iarăși furat de amintiri: „*Mi se pare că-i tot o dimineață de la Muzeu și am din nou în față-mi pe Profesorul meu, care rezemăt de sobă, cu țigara-i subțire, mă asculta*”. *Cu gândul la „șireagul de sfaturi” din întâia scrizoare, continuă:*

„*Informațiile și mai ales cumpătul ce mi-l recomandați [...] am să le urmez*”.

Nemulțumit de sine, cu gândul că nu a făcut destul, aleargă la cursuri, la biblioteci, adună cărți pentru biblioteca Muzeului, pe care vrea să-l facă bine cunoscut, ca și revista acestuia, *Dacoromania* și e preocupat mereu de problema atlasului: de metoda de adunare a materialului, de chestionare, de alegerea subiectelor, de transcrierea fonetică. Se mândrește că e socotit „*maestru fotograf al școlii*” și speră să ajungă curând și un bun șofer. Crede că pentru munca de teren, mai ales în situația de atunci a satelor care trebuia să devină puncte de anchetă, o mașină de teren e necesară iar fotografia oferă o documentare auxiliară bine venită.

Sever Pop mai are o obligație, conformă programului de studii, și anume să realizeze în primul an o lucrare care să fie conformă cu cerințele regulamentului și încă la începutul lui septembrie 1926 lucrarea este gata. Este vorba de cunoscuta *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, Paris, 1927, 216 p., asupra căreia a discutat adesea cu Sextil Pușcariu și, considerând că acestuia îi datorează totul – scrie el emoționat – își va permite să i-o dedice cu ocazia celei de a 50-a aniversări.

Obosit, în octombrie își dorește câteva zile de relaxare și face o excursie la Reims. În scrisoarea trimisă mentorului său există o pagină zguduitoare despre urmările războiului: „*Am văzut sate complet, absolut complet distruse. Șterse de pe harta Franței. Pe locul satului vezi un morman de piatră peste care s-a prins ici și coalea iarba. În zare, sute de hectare nelucrate, copaci arși de gaze, pământ scormonit de obuze; lume necăjită, cu față suptă; parcă nici acum n-a trecut urgia războiului. [...] Cimitire, excelent îngrijite, le întâlnești la tot pasul. 15.000, 18.000 mii [sic] supt glia rece și în vânt fâlfâind flamura Franței alături de inscripția: Patria recunoscătoare. Francezii, da, francezii [îi] iubesc cum nu mi-am putut închipui pe cei care și-au dat viața pentru pământul scump al lor*”.

În anii la care ne referim, geografia lingvistică era în floare. Începuse epoca marilor anchete dialectale și Sever Pop, intuind complexitatea și valoarea muncii de teren, îi comunică lui S. Pușcariu dorința sa de a participa la anchete alături de echipele marilor atlase. Cum la Cernăuți avea să aibă loc Al III-lea Congres al Filologilor Români unde se preconiza și o discuție asupra unui atlas al limbii române, Sever Pop consideră necesar, imperios necesar să anunțe că dorește să participe la anchete pe teren, conștient fiind de importanța contactului cu vorbitorii de grai; cu credința că lucrările pregătitoare pentru un atlas lingvistic nu trebuie să fie amânate, mai spune și că „*Atlasul lingvistic al României nu poate să fie o imitare a altor atlase, unde sunt greșeli, ci un fel de atlas care a ținut socoteală de experiențele atât de costisitoare a[le] celorlalți anchetatori*”.

În martie participă, alături de echipa lui Jacob Jud, la o anchetă în sudul Franței. Este atât de încântat de experiența pe teren și de discuția avută cu J. Jud, încât notează: „*De când sunt plecat de la Cluj n-am avut o aşa de fericită conversație*”. Va participa apoi la anchete în Catalonia, Elveția și Italia, învingând greutăți materiale mari și făcând din scrisorile trimise la Cluj adevărate rapoarte de activitate, discutând, cu bune și cu rele, desfășurarea muncii de teren. Este un observator atent și un critic obiectiv. Datele sunt pur tehnice și de aceea nu ne oprim asupra lor. Important este că Pop va concluziona spunând un mare adevăr: „*Voi câștiga o experiență care-mi va permite să aduc puncte de vedere noi pentru atlasul lingvistic al României, ceea ce este absolut necesar*”.

Acum perioada pariziană se încheie. Pop se va întoarce, în octombrie, îmbogățit cu o vastă experiență și aducând în țară cărți, chestionare primite de la conducătorii anchetelor în curs, fotografii. Au fost ani de pregătire profesională, de definire a personalității.

La Institut încep lucrările pregătitoare pentru realizarea *Atlasului lingvistic român*, anchete pe teren și cartografiere. În ședințele de marțea, ținute cu rigurozitate, se discută probleme legate de alegerea punctelor de anchetă, de informatori, de transcrierea fonetică, dar mai ales de

chestionar. Fără îndoială muzeiștilor le-a fost utilă și munca de realizare a caietelor de anchetă pentru cele opt chestionare lansate, rând pe rând, începând din 1922, și trimise în țară pentru a primi răspunsuri la teme dintre cele mai diverse, cum de folos le-a fost și cunoașterea chestionarelor marilor atlase pe care S. Pop le-a adus la întoarcerea de la Paris, dar ele trebuiau adaptate la realitățile vieții rurale de la noi și la specificul limbii române. Se ajunge la un număr de 5.000 de întrebări și se concluzionează că ele sunt prea multe pentru un singur anchetator, munca de tren s-ar prelungi mult și acesta este în dauna valorii comparative a materialului. Într-o dimineață, S. Pușcariu îl anunță pe S. Pop că a luat hotărârea de a se realiza două chestionare cu două anchete și doi anchetatori, Sever Pop și Emil Petrovici. Unul va fi un chestionar general, pus în mai multe localități, iar altul mai dezvoltat, cu întrebări complementare, în mai puține localități. S. Pop nu comentează nimic, deși este șocat, ar fi vrut să fie consultat. Acum fiecare din cei doi anchetatori își mai completează chestionarele, mai ales Emil Petrovici, se introduc câteva chestiuni comune, pentru o verificare reciprocă a notării, se fac câteva anchete de probă, în comun, în 6 localități și apoi, în 1930, începe munca grea despre care Pop vorbise încă din perioada anchetelor pe teren făcute ca bursier. Lui S. Pop îi revine un chestionar cu 2.160 de poziții, pe care îl va pune în 301 de localități, la care se adaugă alte 3 anchete făcute cu 3 scriitori. Ancheta a durat până în 1937. După un calcul făcut de prof. R. Todoran, Pop a anchetat 924 de zile, a pus 677.600 de întrebări unui număr de 304 informatori². Se obținuse pentru anchete o mașină, pe care o conducea S. Pop. Cei doi muzeiști pleau împreună până la un punct urban în jurul căruia își fixaseră localitățile pentru anchetă. E. Petrovici era dus în localitatea pe care o viza, stătea 4–6 zile, iar în acest timp celălalt anchetator, care stătea de obicei 2 zile într-o localitate, realiza cam 3 anchete. Când se întâlneau, așa cum rezultă din jurnalele pe care fiecare le ținea în punctele de anchetă, discutau despre alegerea localităților – adesea ce-

² Todoran 1984, p. 194.

și propusese să acasă nu corespunde pe teren, căci fiecare punct trebuia să îndeplinească anumite cerințe, se consultau asupra unor probleme de notare fonetică. Fără îndoială, E. Petrovici a fost un mai bun fonetician, după cum S. Pop și-a adus o mai mare contribuție la realizarea chestionarelor. În jurnale mai găsim notații despre viața socială și culturală a vremii: despre drumurile desfundate, împotmoliri în noroiaie, podețe rupte, mașina stricată, sate departe de șosea, o lume săracă, necăjită, temătoare, autorități indolente, care nu înțelegeau uneori scopul anchetei. Era greu de găsit un loc de dormit și adesea informatorul își împărtea sărăcia și mâncarea cu anchetatorul. Se pierdea timp, uneori zile, cu rezolvarea cazării, a mesei, cu găsirea unui subiect informator bun. Și cu toate acestea, cum am spus, S. Pop termină munca de teren în 924 de zile, aşa că în 1937 poate să considere încheiată această activitate.

El lucrează într-un ritm uluitor, astfel încât în 1938 apare *Atlasul lingvistic român*. Partea I (ALR I), vol. I. *Părțile corpului omenesc și boalele lui și Micul Atlas lingvistic român*. Partea I (ALRM I), vol. I. *Părțile corpului omenesc și boalele lui*.

Este necesar să precizăm că acest *Mic Atlas* reia, sub o formă sintetică, hărțile din *Atlasul mare* și că aceasta este o formulă de editare preconizată de S. Pop.

Din păcate, apariția acestei lucrări a fost precedată de un conflict între fostul elev și maestrul său. În cutia cu scrisori adresate de S. Pop mentorului său se află un plic pe care S. Pușcariu a scris „*Conflictul*”. Acesta conține cinci piese, printre care și contractul referitor la publicarea ALR I, propus de S. Pușcariu și considerat inaceptabil de Pop.

Urmare a neînțelegерii, în 3 noiembrie Pop își dă demisia și directorul Muzeului o acceptă în ziua următoare. Totuși, cum se vede din ultimele două scrisori, Pop a continuat să-și facă datoria față de lucrarea în care era atât de implicat și față de institut.

Sever Pop va pleca din Cluj, va fi un profesor la Universitatea din Cernăuți și, în anul următor, la București.

În 1940 primește Premiul Societății de Lingvistică din Paris, o mare recunoaștere a meritelor sale, și din 1941 până în 1947 îl găsim la Roma, întâi consilier cultural la Legația României apoi, director adjunct la Academia di Romania. De fapt, încă în octombrie 1946 i se comunică încetarea misiunii din Italia și i se cere să revină în țară. El intră în concediu și locuiește o vreme în continuare la școală.

În 1946 mai primește o lovitură: la tipografia „*Unirea*” din Brașov se produce un incendiu care distrugе mai mult de jumătate din volumul III al ALR I.

Dar marea lovitură abia acum urmează: în 1948 este destituit din învățământ, i se retrage cetățenia română și i se confiscă toate bunurile.

Sunt momente grele pentru Sever Pop dar, dată fiind notorietatea sa, Universitatea Catolică din Louvain – Belgia, îi intinde o mâna, invitându-l acolo ca profesor. Deja în 1951 el înființează aci Centrul Internațional de Dialectologie Generală iar din 1952 scoate revista *Orbis*. Își dovedește încă o dată marea talent organizatoric și exceptionala putere de muncă.

Între timp mai încearcă, fără rezultat, să obțină materialul ALR I pentru a-l edita în Belgia. Cu tristețe constată: „*Pribegia e grea pentru toți și tare apăsătoare când nu vedem zorii izbăvirii apropiate*”³. Se străduie, totuși, să țină legătura cu țara trimițându-și lucrările, cerând informații bibliografice, cărți. Conștient de situația sa de exilat, îi scrie, încă în 1948, lui R. Todoran, răspunzându-i la o scrisoare prin care acesta îi anunță decesul lui Sextil Pușcariu: „*Dacă rândurile mele nu-ți vor fi izvor de griji, eu îți voi scrie cu aceleași vechi și nestrămutate sentimente de sinceră afecțiune*”⁴.

Deși „*învățații străini*” scriu despre el „*cuvinte măgulitoare*”, el nu e bucuros și spune „*fac ceea ce pot, în condițiunile binecunoscute pentru fiecare dintre exilați, toate împrejurările sunt mai mult sau mai puțin identice, dar dragostea sinceră de glie poate singură să*

³ Rafailă 2011, p. 94.

⁴ Popa 1995, p. 112.

*înfrunte amarul pribegiei și să dovedească străinilor că bieții valahi uitați de dânsii sunt încă buni la ceva*⁵ iar altă dată dorul de casă îl copleșește: „*Scriu în ajunul Sf. Paști și-mi vine în minte versul lui Coșbuc: „Sânt Paștile, nu plâng, mamă*”⁶. „*Nu sânt și n-am fost exclusivist în legătură cu activitatea altor compatrioți, în pribegie; o apreciez și o sprijin atât cât omenește e posibil*” spune el⁷, dar activitatea diasporei românești îl nemulțumește: „*Dacă va vrea Cel de Sus să ne vedem glia dezrobită, toți pribegii vor fi judecați aspru de cei de acasă și cu drept cuvânt. Tămâierile reciproce, spiritul de bâlcii și supralicitarea valorilor făcute cu un microscop personal nu vor fi de niciun folos și nu sunt utile pentru cauza unui neam încercat de soarte și de vitregia împrejurărilor istorice*”⁸, iar despre el însuși: „*eu am, despre ținuta pe care trebuie să o aibă în viață indivizii, o concepție puțin rigidă; nu mă împac cu ideea de uite popa, nu e popa, care ne-a adus la această tragică situație în care toți trași-împinșii se cred îndreptățiti – după un simplu titlu academic! – să dea sfaturi, să prepare recete și să propună medicamente pentru bietul neam românesc*”⁹. Cum vedem, știe să fie critic, dar niciodată nu și-a exprimat, în scrieri științifice, nemulțumirea și amarul față de ruptura în relațiile cu S. Pușcariu.

În toată această perioadă lucrează mult. Ține cursuri universitare la Louvain și în America, editează revista *Orbis*, face anchete dialectale în Portugalia și Brazilia, scrie articole, poartă o vastă corespondență. Lucrează și când nu se simte bine: „*Acum sunt puțin suferind, dar continuu să ciocănesc...*”¹⁰. Inițiază și organizează, în august 1960, Primul Congres Internațional de Dialectologie. Nimic n-ar fi putut face să se creadă că se apropie sfârșitul. Bolnav, de Crăciun își amintește

⁵ Rafailă 2011, p. 94.

⁶ Rafailă 2011, p. 94.

⁷ Rafailă 2011, p. 97.

⁸ Rafailă 2011, p. 96.

⁹ Rafailă 2011, p. 98.

¹⁰ Rafailă 2011, p. 98.

drumuri făcute în țară, cântece populare, colinde și, printre ele, cât de dureros, versurile lui Goga: „*Dorurile mele n-au intruchipare. / Dorurile mele, risipite frunze, / Risipite și strivite / Frunze pe cărare*”¹¹. Se stinge din viață la 16 februarie 1961, la Louvain. Acolo, în Belgia, numele său este încă viu. Trebuie să-i mulțumim și să-i fim recunoscători d-lui profesor Pierre Swiggers pentru devotamentul și tenacitatea cu care păstrează și perpetuează amintirea și moștenirea lingvistică a lui Sever Pop în Belgia.

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca, urmăș al Muzeului Limbii Române, îi este încă dator. Din corespondență primită de S. Pușcariu, donată Institutului de nepoata lui, regretata Magdalena Vulpe, dialectolog de mare valoare și prietenă a Institutului nostru, o cutie întreagă e plină până la refuz de scrisorile lui Sever Pop. Ele se află în lucru pentru publicare. Din volumul introductiv la ALR I, volum aflat și el în lucru, face parte, pentru fiecare localitate, jurnalul lui Sever Pop. Dar mai importantă ar fi reluarea tipăririi ALR I, realizându-se, ceea ce S. Pop a dorit și R. Todoran susține că e imperios necesar, considerarea lui S. Pop ca *autorul*, și a lui S. Pușcariu, *conducătorul* acestei mari lucrări.

La împlinirea a 50 de ani de la dispariția și 110 de la nașterea acestui mare lingvist român, colegiul de redacție a revistei *Dacoromania*, în nr. 1 din 2011, volum dedicat lui Sever Pop, concluziona: „*În tot ce a făcut, atât în lucrările sale științifice propriu-zise, cât și în activitatea de organizator, [...] a rămas aproape de țara sa de origine și în tot ce a întreprins se simte amprenta formăției sale științifice de la Universitatea clujeană și de la Muzeul Limbii Române. În fapt, Sever Pop a rămas până la sfârșitul vieții un „muzeist”, un membru al Muzeului Limbii Române și al Școlii lingvistice clujene*”.

¹¹ A.S. Pop 1080, p. 435.

Bibliografie

- Goția 2007, A. Goția, „Sever Pop – schiță de portret spiritual”, în *Steaua*, LVIII, 2007, nr. 10–11, pp. 69–70.
- A.S. Pop 1980, Alexandra Sever Pop, *Sever Pop, sa vie et moments de l'historique de l'Atlas linguistique roumain sine ira et studio*, 1980, Éditions J. Duculot, Glemboux.
- Popa 1995, Mircea Popa, „Sever Pop în corespondență cu Romulus Todoran”, în *Limbă și literatură*, 1995, vol. I, pp. 108–115.
- Rafailă 2011, Maria Rafailă, „Pagini de corespondență: Sever Pop către Dumitru Cristian Amzăr”, în *Dacoromania, serie nouă*, XVI, 2011, nr. 1, pp. 92–101.
- Todoran 1984, Romulus Todoran, *Contribuții la dialectologia română*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

Sever Pop. Aspecte inedite din experiența de anchetator a *Atlasului lingvistic român*

Gabriela-Violeta Adam, Veronica Ana Vlasin*

1. Muzeul Limbii Române, un vis al lui S. Pușcariu, aflat pe frontul italian în iarna anului 1917¹, a luat naștere în toamna anului 1919, într-un moment istoric de făurire a statului național român și de reîntregire a neamului românesc. În prim-planul activităților acestui centru de cercetare din cadrul universității românești din Cluj, s-au aflat două proiecte de patrimonializare a limbii române vorbite: *Dicționarul limbii române* (cunoscut și sub denumirea de Dicționarul Academiei) și *Atlasul lingvistic român* și editarea revistei *Dacoromania*, considerată, pe bună dreptate, ca fiind cel mai bun periodic de specialitate al vremii.

2. Pentru demararea proiectului *Atlasului lingvistic român*, au fost nevoie de aproape zece ani, timp în care s-au făcut eforturi mari pentru asigura fondurile necesare acestui proiect, pregătirii unei persoane care să întreprindă anchetele lingvistice directe în persoana lui Sever Pop² și pentru a perfecționa metodele de cercetare, mai ales că atlasele publicate

* Gabriela Violeta Adam, Academia Română, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, email: gabrieladomide@yahoo.com
Veronica Ana Vlasin, Academia Română, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, email: institutul.puscariu@gmail.com

¹ Vezi Pușcariu 1978, pp. 190–192.

² În Prefața ALR I, Sextil Pușcariu nota: „Întâia noastră grijă ne-a fost să pregătim un Tânăr pentru specialitatea geografiei lingvistice. În D-l Sever Pop an avut norocul să găsim un minunat anchetator, dotat cu toate calitățile indispensabile pentru munca grea ce-l aștepta: rezistență fizică, ureche foarte fină, putere de a sacrifica orice alte preocupări și de a-și concentra toate forțele asupra anchetei și darul de a stabili o atmosferă de încredere între el și subiectele sale. Acest lucru i-a fost cu puțință fiindcă știa, ca fiu de țăran, cum trebuie să se adreseze subiectelor sale de la țară.” (Prefața ALR I, p. 8).

în acea perioadă de A. Griera (*Atlas lingüistic de Catalunya* – 1923), J. Jud și K. Jaberg (*Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* – 1928) „dovedeau cu claritate necesitatea cercetărilor nemijlocite pe teren de către lingviști și aduceau perfecționarea metodelor”³.

2.1. Sub coordonarea lui Sextil Pușcariu, *Atlasul lingvistic român* a fost realizat de către Sever Pop și Emil Petrovici, distinși discipoli și colaboratori ai săi. În realizarea acestui proiect de glorie al Muzeului Limbii Române, despre care lingvistul J. Jud spunea că reprezintă „fără îndoială, un nou capitol nu numai în lingvistica românească, dar și în cea internațională”, un rol esențial l-a avut Sever Pop.

Având toată pregătirea și experiența⁴ pentru întreprinderea acestui proiect, Sever Pop a participat la toate etapele premergătoare ale ALR, de la întocmirea chestionarului la definitivarea sistemului de transcriere fonetică⁵ alături de E. Petrovici și la realizarea anchetelor dialectale de probă⁶ în iarna 1929–1930, în trei regiuni ale României Mari: Moldova, sudul Transilvaniei, Muntenia și Dobrogea – Coșna și Ortoaia (Jud. Suceava) (28. I. 1930), mahalaua Măiereni (jud. Sibiu)

³ Todoran 1978/2019, p. 761.

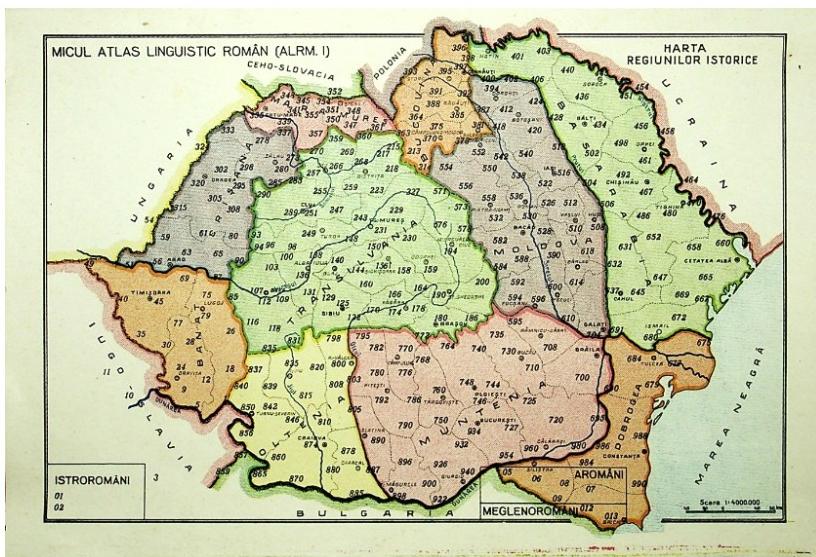
⁴ Între 1925 și 1927, în calitate de bursier, Sever Pop este trimis în Franța, unde se va specializa în geografia lingvistică, urmând cursurile prof. J. Gilliéron. În scopul perfecționării metodelor de cercetare, Sever Pop va participa la câteva anchete directe făcute de L. Gauchat, J. Jud, A. Duraffour, J. Jeanjaquet, E. Tappolet (în Grenoble), A. Griera (în Elne, regiunea Provence, și în Tarragona și Vich, regiunea Catalonia), Ugo Pellis (în Cortina d'Ampezzo) și M. P. Sheuermeier (în Sant' Angelo Lodigiano) (Pop 1966, p. 201). Experiența dobândită în aceste anchete, sfaturile profesorilor K. Jaberg, J. Jud și Mario Roques și chestionarele celorlalte atlase românice l-au ajutat, aşa cum mărturisea, să efectueze cu succes lucrările premergătoare *Atlasului* (*Ibid.*). De altfel, K. Jaberg, unul dintre autorii *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* a participat efectiv la realizarea unora dintre primele anchete ALR.

⁵ La sugestia lui G. Giuglea, s-a convenit „ca la baza transcrierii fonetice să fie pus sistemul grafic obișnuit, cu adăugarea semnelor diacritice necesare, spre a obține o cât mai fidelă redare a rostirii” (S. Pușcariu, *Prefața ALR I*, vol. I, p. 9). În acest sens, vezi și Pop 1966, p. 205, 227.

⁶ Anchetele de probă din iarna 1929–1930 au fost precedate de o anchetă provizorie, derulată în 1928, în regiunea Sibiului (în satele Mohu și Apold), cu scopul de „a putea îndrepta și completa chestionarul” (Vezi raportul anual din DR V, p. 905).

(4. II.1930), Răhău (jud. Alba) (5. II. 1930 – 9. II. 1930), Dăieni (jud. Tulcea), Viziri (jud. Brăila) (18. III. 1930).

2.2. După anchetele de probă, cu un chestionar cuprinzând 2160 de poziții și un număr cel puțin dublu de întrebări, Sever Pop a realizat între anii 1930 și 1936 ancheta pentru partea I a ALR. Rețeaua cartografică cuprinde 301 puncte de anchetă, 280 de localități din teritoriul României Mari și 21 de localități din afara granițelor de la acea vreme (4 în fostă Iugoslavie (azi, Serbia), 1 în Bulgaria, 2 în Ungaria, 1 în fostă Cehoslovacie (azi, Ucraina) și 4 în fostă Uniune Sovietică (românii transnistreni au fost chestionați în Basarabia)).

Harta regiunilor istorice ale României Mari, după ALRM I, vol. I

Dintre dialectele românești transdanubiene, au fost cercetate două sate de istroromâni (Briani și Jeiăni) în Istria, două așezări de megleniți (Liumnița și Tânăreaca) în Cadrilater, la coloniștii veniți din Grecia, și tot în Cadrilaterul dobrogean au fost studiate 5 sate de coloniști aromâni: Giumaia-de-sus (Bulgaria), Perivoli, Selia-de-Jos, Avdela

(Grecia) și Pleasa (fărșeroți din Albania). În Avdela au fost chestionați simultan și coloniști veniți din Samarina și Băiasa. (*Prefața ALR I*, vol. I, p. 10).

La sugestia lui D. Caracostea (care va participa la una dintre anchetele pe care S. Pop o face în pct. 890 Tâmpeni), Sever Pop a efectuat anchete cu scriitori din cele trei provincii ale României Mari: Mihail Sadoveanu (Moldova), Ion Al. Brătescu-Voinești (Muntenia) și Ion Agârbiceanu (Transilvania) (*Idem*).

2.3. Unul din cele mai mari merite ale lui Sever Pop la realizarea *Atlasului lingvistic român* se datorează realizării anchetelor dialectale directe, cu o deosebită responsabilitate „*Când ajung într-un sat, mă simt alt om; am impresia că asupra mea apăsă o mare responsabilitate: am de adunat comoara de vorbe a graiului românesc. Nu cunosc nimic decât exercitarea datoriei*” (Jurnal, pct. 28 Câlnic, 24–26. VI. 1931), în condiții vitrege, care adesea i-au pus în pericol sănătatea⁷ și viața⁸. Contribuția lui Sever Pop la realizarea proiectului național despre care spunea că „*nu poate să fie o imitare a altor atlase, unde sunt greșeli, ci un fel de Atlas care a ținut socoteala de experiența atât de costisitoare a celorlalți anchetatori*” (S. Pop – Corespondență, Fontenay-aux-Roses, 5. III. 1927) se remarcă și prin definitivarea metodelor de cercetare după care s-a elaborat ALR (modul de chestionare (vezi *cifra, 5.1.*), alegerea localităților⁹ și a subiecților¹⁰ pentru anchetă, redactarea hărților și publicarea materialului¹¹).

⁷ „De o săptămână mă dor rău rinichii. [...] Sănătatea mi-am periclitat-o destul de des și astăzi, în al patrulea an de anchetă mă simt hodorogit.” (Jurnal, pct. 594 Nistorești, 25–27. IX. 1934), „Vai! M-am intoxicat! Ș-apoi să te ţii. Amară e viața aceasta de anchetator. Noaptea groaznică: cu temperatură, cu apă infectă, cu camera neaerisită, cu capul vâlvoi. Ce era să fac? [...] Boala se agravează în ziua următoare.” (Jurnal, pct. 77 Vermeș, 27. VI. 1931).

⁸ „De satul ăsta mi-a fost frică. De ce? Nu-mi dau seama nici acum. Prea îl vedeam pe hartă izolat, fără căi de comunicație. [...] Înainte de a intra în sat, era să cad cu mașina într-un părău. Era pădure și plouașe cu o zi înainte, pământul umed și drumul nepietruit.” (Jurnal, pct. 77 Vermeș, 27. VI. 1931).

⁹ Grijă pentru selectarea celor mai potrivite localități și a celor mai potriviti informatori, aşa cum reiese în mai multe rânduri din jurnalele de anchetă, este clar enunțată în

2.4. Cu un devotament exemplar, în condiții grele, cu multă trudă și sacrificii, Sever Pop anchetează cele 301 localități într-un timp record. Alocând 2–3 zile pentru anchetarea unui punct cartografic, Sever Pop începe cercetarea în 10. IV. 1930, în localitatea Petrova (pct. 348) și finalizează anchetele în data de 28. IX. 1936, în Oradea, cu un subiect venit din Chitiș (Ungaria). Implicarea și tenacitatea în realizarea acestui proiect reies și dintr-o scrisoare adresată maestrului său: „*Pe harta mare, a generalului Teodorescu, am scris cu creion chimic, la începutul anchetei, anul 1936. Mi-am zis atunci că la această data va fi terminată ancheta și aşa s-a întâmplat.*” (S. Pop – Corespondență, București 19. VIII. 1936).

introducerea la ALRM I, vol. I. Despre stabilirea rețelei de puncte cartografice și despre criteriile de selecție a localităților anchetate, S. Pop vorbește pe larg: limitarea numărului de localități pentru a se încadra într-o limită nu foarte extinsă de timp, posibilitățile tehnice de reproducere pe hărți a materialului cules, necesitatea păstrării caracterului unitar, din punct de vedere cronologic, a materialului de limbă, selecțarea de comune cu o anumită vechime (de peste două secole) și cu un anumit număr de locuitori (peste 700), cu populație majoritar românească, din regiunile de transhumanță fiind anchetate doar ținuturile în care nu existau localități mai vechi, evitarea localităților cu o industrie dezvoltată, anchetarea în zig-zag a localităților, la distanțe între 30 și 50 de km pe căile de acces (mai dese în regiunile din nord, mai variate lingvistic), integrarea informațiilor istorice date de localnici cu privire la trecutul satelor între criteriile de selecție (acest aspect este de multe ori surprins fie în paginile jurnalelor de anchetă, fie în textele dialectale culese cu ocazia anchetelor) etc. (*Introducere* la ALRM I, vol. I, pp. 10–13).

¹⁰ Criteriile de alegere a subiectelor anchetați sunt, de asemenea, precizate în *Introducere* la ALRM I, vol. I, pp. 22–23:

„Toți informatorii cărora m-am adresat sunt țărani, care generație în generație s-au ocupat cu agricultura. Am ales informatori numai dintre țărani, fiindcă am ținut seamă de situația specifică a țării noastre. Deci *Atlasul lingvistic român* reprezintă numai graful țăranielor păstrători ai tezaurului limbii noastre.

Pentru a avea informatorii sau informatoare cât mai puțin influențate de limba literară și de cea din alte regiuni, intenționat am căutat persoane cu cât mai puține cunoștințe de carte și cât mai puțin umblați prin lume. Am evitat în toate cazurile, când mi-a fost posibil, să lucrez cu persoane care au făcut serviciul militar după întregirea neamului. [...]

Voit am căutat să am informatorii între 30 și 60 de ani [...] Această limită de vîrstă am depășit-o numai în cazuri rare”. Vezi și Pop 1950, pp. 704–705.

¹¹ Vezi Todoran 1978/2019, p. 771.

Finalizarea anchetelor într-un timp limitat este determinată de contextual sociocultural al epocii, context pe care S. Pop îن cunoaște îndeaproape. Într-o scrisoare adresată lui S. Pușcariu, după experiența câștigată în anchetarea primelor 70 de puncte de puncte cartografice, Sever Pop nota: „*graiul dialectal al satelor noastre e într-un proces viu de dispariție, un proces ce se accentuează cu fiecare zi ce trece. În fiecare an, școala primară, prin învățători harnici, varsă în mijlocul dialectului subiectele adversare lui, căci copiii de la școala primară refuză să vorbească ca și părinții lor. În armată, cei care au rămas neștiitori de carte sunt învățați să scrie și să vorbească „bine” românește. Jurnalele bucureștene au pătruns până în creierii munților. Împotriva dialectelor lucrează intens atâția agenți, iar pentru păstrarea lui nimeni. Iată de ce considerăm de cea mai sfântă datorie a filologiei române să salveze ce se mai poate salva din cataclismul în care au căzut dialectele satelor noastre.*” (S. Pop – Corespondență, scrisoare nedatată).

3. Din punct de vedere lingvistic, valoarea ALR a fost pe deplin recunoscută la nivel național și internațional¹², dar, în spatele cortinei, se află experiența de anchetator a lui Sever Pop care este mai puțin cunoscută. Înțelegând condițiile în care au fost efectuate aceste anchete, cu atât mai mult putem aprecia valoarea ALR și a celor doi anchetaitori. Din acest motiv, ne vom opri asupra câtorva aspecte care redau experiențele de viață și trăirile anchetatorului expuse în jurnalul de anchetă și în unele dintre scrisorile pe care Sever Pop i le trimite Sextil Pușcariu și le semnează cu multă modestie, „*Al Dumneavoastră elev, Sever Pop*” sau „*Al Dumneavoastră devotat, Sever Pop*”.

¹² Iată ce scrie K. Jaberg în 1940, la doi ani după apariția primului volum din *Atlasul lingvistic român*: „Nicio bibliotecă publică cu caracter științific, care tratează cu seriozitate activitatea de punere la dispoziția cititorilor a mijloacelor de cercetare fundamentale, și niciun institut de romanistică care să se bucură de suficientă credibilitate nu vor putea să se lipsească de această operă, care imprimă imaginii geografiei lingvistice din Europa noi direcții, lărgind perspectiva și adâncind înțelegerea noastră” („Der Rumänische Sprachatlas und die Struktur des dakorumänischen Sprachgebietes”, în *Vox Romanica*, 5, 1–2, 1940, pp. 49–86).

Jurnalele pe care Sever Pop le redactează, în general, pentru fiecare punct anchetat relevă tenacitatea, devotamentul pentru realizarea acestui proiect național și încercarea permanentă de a nu se abate de la principiile și metodologia cercetării.

3.1. Jurnalul surprinde două tipuri de date:

3.1.1. Informații lingvistice. În această categorie sunt grupate detalii care surprind:

- particularități fonetice sau morfofonologice ale subiectului anchetat ori ale graiului din punctul de anchetă („*Ca limbă, foarte interesante particularități: sunetul č neîntâlnit în altă parte; trábă a arà; dipče* etc.” (S. Pop – Corespondență, Petrova, 10. IV. 1930));
- influența limbii literare asupra graiului local („*Cu toată apropierea ce există față de limba literară, totuși sunt cuvinte care păstrează aspectul dialectal al vechii rostiri. Pluralul case alternează cu căș (din Banat) la același subiect [...]; tot așa, mai ales spre munte, viu pentru vin – veni cu giu, rostit numai atunci când conștientul subiectului nu reacționează*” (S. Pop – Corespondență, 2. IX. 1933));
- tendința subiecților de a vorbi o limbă cât mai apropiată de varianta literară a limbii române învățate la școală („*Subiectul meu a fost o femeie tare măreață și mândră! Căuta în orice moment să-mi demonstreze că ea știe să vorbească numai ca domnii și dacă vorbește prostește o face de hatârul meu.*” (Jurnal, pct. 215 Șanț, 1–4. I. 1930));
- conștiința subiectului cu privire la graiului local („*Subiectul intelligent și totdeauna conștient de formele ungurești și de cuvintele din generația bătrâna*” (Jurnal, pct. 56 Arad, 13–16. XII. 1931));
- imposibilitatea de a documenta o serie de întrebări care privesc terminologia plantelor, a insectelor, pădurea (Jurnal, pct. 35 Banloc; pct. 40 Checea; pct. 454 Stroiești etc.) sau dificultăți în a documenta întrebările care privesc morfologia („*Noțiunea*

de plural i-am sădit-o cu greu în susflet. Ce privește conjugarea, aproape tot a fost asigurat de mine. Persoana a 2-a din sg. nu voia s-o zică în ruptul capului. – La acești aproape analfabeți e greu să le explici aceste fapte morfologice.” (Jurnal, pct. 5 Bârzasca, 10 – 12. VII. 1931).

3.1.2. O altă serie de date lingvistice privesc metodologia cercetării. În acest sens, S. Pop explică necesitatea de a găsi un alt punct de anchetă față de cel stabilit inițial datorită faptului că locuitorii nu vorbesc limba română. Cu această situație Sever Pop se confruntă încă de la prima localitate anchetată, dovedă fiind scrierea pe care i-o adresează lui S. Pușcariu: „*Comuna mea, Poienile de sub Munte, am abandonat-o fiindcă e plină de ruși care vorbesc puțin românește.*” (10. IV. 1930). Despre dificultatea de a găsi un subiect care să corespundă criteriilor stabilite, S. Pop vorbește constant. Iată ce notează în pct. 637 Cahul: „*A studia un oraș, ori ești în Ardeal, ori în Basarabia, dai peste aceleași dificultăți. Greutate aproape de neînvins în găsirea unui subiect care să corespundă cerințelor. Apoi este greu să găsești o persoană care să-ți indice un subiect bun. Ori se crede prea cuminte, refuzând să vorbească dialectal și vorbește un dialect personal al limbii comune, cu rămășițe din graiul părintesc, ori, ceea ce se întâmplă mai des, părinții lui nu sunt originari din oraș, sunt veniți în tinerețe*”.

3.2. Informații socioculturale. Jurnalul de anchetă redactat de Sever Pop are și un puternic impact social.

3.2.1. Dinamica vieții interbelice este un puzzle care relevă obiectiv perioadele de tranziție, incertitudinile și anxietățile în consolidarea statalității nou-dobândite. În mod evident, există și tipare pozitive în descrierile lui S. Pop (cum ar fi experiența pe care o are în Țara Năsăudului¹³, statutul socioeconomic prosper al locuitorilor din pct.

¹³ „E interesant, din punct de vedere lingvistic, studierea unui orașel unde ai stat nouă ani, în copilărie. La început, înainte de a lua contact cu subiectele, credeam că voi fi influențat de ceea ce am auzit și vorbit în copilărie. N-am simțit nicio dificultate; n-am avut niciodată impresia că trebuie să pun zăgaz cunoștințelor de limbă, de

658 Frumușica: „*Tărani par a fi bine situați. Au mașini agricole, între altele și pe cea de secerat.*”), dar sunt evidențiate și greutățile acelor vremuri în care țărani muncește pentru subzistență (*Pământ nimic, afară de locul de casă. În apropiere munți fără sfârșit. Si aici săracie. De ce n-au fost expropriati marii proprietari? [...] Țărani cumpără tot, absolut tot. Lucrează la pădure care este exploatață de evrei. Vai de lume! Cât de frumos i-ar sta unei cooperative! Cine s-o facă? Primarul nu e român.* (Jurnal, pct. 363 Cârlibaba), iar administrația și intelectualii sunt dezinteresați de proiectele naționale („*Intelectualii nu mi-au oferit sprijinul la care mă așteptam. [...] Audiență la prefect. Nostima lui declarație că autoritățile nu sunt în raporturi bune cu țărani, de noi fug și nu ne ascultă.*” (Jurnal, pct. 56 Arad).

3.2.2. Un alt aspect care îngreunează adunarea materialului pentru atlas este lipsa infrastructurii, de unde și nenumăratele incidente și probleme pe care le are cu mașina: „*De la Pătrova la Ieud era să termin ancheta pentru totdeauna. Plouase. Drumul greu. Mașina patina. La Dealu Bociclocului am văzut începutul sfârșitului. Era să mă duc în prăpastie cu mașina, căci greșisem drumul.* (Jurnal, pct. 347 Ieud, 18. IV. 1930)” sau „*Era dezghețată vremea și Sălăuța e neîndurătoare cu drumul. De la Salva pe Sălăuța cai, numai în trapul cailor. La Telci, unde e drumul mizerabil, am apucat-o pe unde-i mâncat de apă. O femeie, D-zeu s-o tie, văzând unde mă bag, striga cât o ținea gura să*

rostire pe care le-am câștigat când eram copil. M-am convins că anchetatorul e ca o mașină de înregistrare. Chestionează, i se răspunde și notează răspunsul. Notarea nu este rezultat al cunoștințelor de altădată și a sunetelor acum auzite. Când eram la liceu, nu mi-am dat seamă de felul cum se vorbește la Năsăud. Că este adevarat acest fapt, m-am convins când la chestionare erau prezenți și intelectuali. Aceștia rămâneau mirați de sunetele ce le aud și declarau că, ei, originari din Năsăud, nu și-au dat seama de felul cum vorbesc. Ruleanu, student la Facultatea de Litere, în anul al II-lea, rămâne mirat când îi atrageam atenția asupra diferitelor sunete. Subiectul a fost foarte bun. Clar în răspunsuri, spontan și cu talent de limbă. Civilizația din Năsăud, prin multele școli care există, desigur influențează asupra limbii. Generația nouă împrumută neologisme fără nicio rezervă. Farmecul și prestigiul graiului celor culti are puternic imbold de imitarie. Limba din Năsăud, ceea ce n-am crezut, se deosebește în lexic de ceea ce știu de acasă, din Poiana, la peste 30 de km distanță.” (Jurnal, pct. 268 Năsăud, 27. IV. 1930).

mă opresc că nu-i bine. Înapoi! Apoi peste arături cu un înconjur de 2–3 km. Alte două mașini așteptau binecuvântatul ajutor al celor 20 de țărani să treacă două păraie păcătoase (Jurnal, pct. 360 Romuli, 4–7. V. 1930)”.

3.2.3. Anchetele *Atlasului lingvistic român* sunt și un prilej de a cunoaște tradițiile și obiceiurile locale: „*Am sosit în sat. Notarul m-a asigurat că nu voi avea unde dormi că e Rugă. Sub Rugă se înțelege praznic. Biserica celebrează ziua sfântului căruia e încchinată. Cu această ocazie se fac întruniri. Vecinii cu satele și chiar de la distanță mai mare vin în satul unde e Rugă și se gostesc, adică se primesc unul pe altul cu mâncare bună și băutură. [...] Ziua de Rugă are și altă însemnatate: în zilele astea vin fete și feciori și e o ocazie de întâlnire, care poate să ducă și la căsătorii între tineri din sate difamate sau din satul cu Rugă și satele care vin.*” (Jurnal pct. 79 Jdioara, 31. VI. 1931).

3.2.4. Anchetând localități din fostă Uniune Sovietică, Sever Pop are ocazia de a cunoaște, prin intermediul subiectului, tratamentul inuman al regimului sovietic față de românii aflați pe malul rusesc al Nistrului. Redând momentele grele ale existenței subiectului în jurnalul de anchetă, Sever Pop nu a fost doar anchetator al atlasului, ci a fost și confident al subiectului, povestea de viață a conaționalului său devinind parte a *Atlasului lingvistic român*: „*Subiectul a avut o gospodărie frumoasă. A fost unul dintre acei proprietari care au fost chinuiți mai întâi de regimul sovietic. S-a pus un impozit insuportabil, l-a plătit. După el a urmat altul până ce n-a mai putut plăti. I-au luat tot din casă, lăsându-l muritor de foame. I-au licitat casa și a fost cumpărată de o țigancă. După câțiva vremi a fost deportat în Siberia la exploatarea lemnului, fără să i se spună unde este dus. Mii de oameni acolo, de toate neamurile, prin ger de -67°, prin zăpadă până în brâu, li se da un copac să-l taie într-un timp limitat. Dacă nu-l tăiau, erau bătuți de soldați. [...] A fugit. A făcut 800 vîrste pe jos. A ajuns la Odessa. [...] A trecut Nistrul. La noi, la Ialoveni, l-au bătut rău, rău moldovenii, fiindcă le-a spus mizeria din Rusia. Acum este procesul. [...] Câtă*

desperare în sufletul acestui om. Evident, să lucrezi cu el în asemenea împrejurări nu este tocmai ușor și nici plăcut. Ești cuprins de o decepție sufletească și de o revoltă fără pereche." (Jurnal, pct. 476 Nezavertailovka, Rusia, 1–3. VIII. 1932).

4. Documentarea anchetelor pentru ALR a fost una complexă. Alături de sutele de mii de cuvinte și forme înregistrate, Sever Pop și colegul său, Emil Petrovici, și-au arătat constant interesul pentru cultura locală și națională și, implicit, au încercat să imortalizeze domeniile reprezentative ale identității naționale și etnice. Având permanent în anchete un aparat de fotografiat Kodak și seturi de plăci fotografice, ei au încercat să portreteze realitatea care înconjura universul lor, cuvintele. Astfel a luat naștere arhiva fotografică a *Atlasului lingvistic român*.

4.1. Arhiva fotografică constituită de S. Pop pentru partea I a ALR conține 715 copii fotografice din 158 de puncte de anchetă. Cea mai mare parte a arhivei a fost alcătuită în primii trei ani ai anchetelor, în ultimii ani, datorită reducerii mijloacelor financiare, numărul fotografilor este mai mic, într-o localitate făcându-se 2 sau 3 fotografii. Fotografiile relevă portrete ale subiecților anchetați (vezi Foto 1–3) și ale familiilor acestora (vezi Foto 4), grupuri de tineri/tinere/femei/bătrâni în port tradițional sau în port de zi cu zi (vezi Foto 5–6), arhitectura locuinței și a anexelor casei (vezi Foto 7), geografia arealului punctului de anchetă, evenimente din viața satului (vezi Foto 8) etc.

4.2. Majoritatea fotografiei sunt însoțite de o scurtă descriere a obiectului/portretului. Informațiile privesc: titlul fotografiei, punctul de anchetă și data realizării acesteia, descrierea succintă, în transcriere fonetică, a obiectului/portretului.

O mică parte dintre fotografii realizate de S. Pop au fost valorificate în Prospectul ALR publicat în 1936 și reeditat în 1937, majoritatea fotografiei fiind material inedit.

Sever Pop a imortalizat în imagini anchetele ALR și viața celor șase ani pusă în slujba iubirii de neam, aducând în prim-plan lucrurile

și oamenii, pentru a reflecta contextual lexematic și pentru a evidenția trăsăturile lor într-o cultură care urmează modelul unei limbi. Acest joc dintre cuvinte și imagini conturează rețeaua complexă a fenomenelor culturale locale investigate de S. Pop și reprezintă un important element al memoriei colective.

5. Valorosul tezaur lingvistic rezultat în urma anchetelor, concretizat în peste 670.000 de răspunsuri pe baza chestionarului de 2.160 de întrebări (poziții în chestionar), reflectă aceleași principii și aceeași conduită științifică după care S. Pop s-a condus pe parcursul realizării atlasului.

5.1. Tematic, chestiunile abordează diferite domenii: corpul omenesc, satul – viața socială și religioasă, timpul și diviziunea acestuia, casa, cu obiecte și anexe, agricultura, grădinăritul, animalele domestice și sălbaticice, păsări, plante și arbori, prelucrarea cânepii și a lânii, muzică, jocuri, comerț, meserii, preocupări tradiționale (oierit, dulgherie, fierarie, albinărit etc.) etc. Pe lângă acestea, sunt urmărите categoriile morfologice: substantivul, articolul, adjecтивul, pronumele, adverbul, prepoziția, interjecția, verbul – modurile verbale și verbele auxiliare¹⁴. Răspunsurile au fost obținute utilizând întrebări indirecte¹⁵, întrebări directe¹⁶, gesturi, ierbar etc.

¹⁴ Vezi Chestionarul ALR I.

¹⁵ Vezi, spre exemplu, modul în care au fost formulate întrebările pentru harta 7 **Teastă**, din ALR I, vol. I, în care întrebarea indirectă este combinată cu gesturile: „Întrebare indirectă: Cum numiți (ziceți la) partea aceasta a capului? Cu degetul arătător am indicat cutia craniiană a capului meu, uneori ciocănind-o, cu același deget, deasupra tâmpiei. Des am completat această întrebare prin următoarele: Osul (cutia) capului care se găsește în morminte, când se dezgropă oamenii, „Doamne ferește”. Acest „Doamne ferește” s-a adăugat spre a evita sensibilitatea subiectelor față de tot ceea ce stă în legătură cu cadavrul omenesc. Deoarece dezgroparea se întâmplă foarte rar, am atras atenția subiectelor, în cazurile de ezitare sau de neînțelegere a întrebării, că asemenea cranii (oase) se găsesc și pe câmp, mai ales de la caii morți și neîngropați” sau pentru harta 33 **Omușor** din ALR I, vol. I: „Întrebare indirectă: Cum îi ziceți la limbuța aceea mică de sus, din fundul cerului gurii, care atârnă (spânzură)? Când puneam această întrebare, căscam bine gura și arătam omușorul cu un capăt al creionului. Uneori am arătat

5.2. Din punctul de vedere al tipurilor de documentare aferente chestiunilor investigate, pe lângă documentarea interrogativă cuprinzând toate problemele lingvistice programate, sunt importante și informațiile obținute, aşa cum remarcă I. Mării¹⁷, prin: a) documentarea morfolologică contextuală (sintagmatică), de tipul: „după horă oamenii se duc *pe la* casele lor”, chest. 299, pentru traducerea în grai a propoziției sau a frazei; b) documentarea lexicală onomasiologică contextuală de tipul: „îl *îmbiu* să sădă *pe scaun*”, chest. 435; c) documentarea lexicală onomasiologică (noncontextuală, paradigmatică) a noțiunilor adjecтивale de tipul: „apă *fierbinte*”, chest. 421, sau verbale: „apa *picură*”, chest. 429; d) documentarea lexicală onomasiologică (noncontextuală) a unor noțiuni substantivale denumite analitic în chestionar, cum ar fi: „ochi de *fereastră*”, chest. 660, „bătaie de *inimă*”, chest. 1649, pentru care anchetatorul nu se limitează să noteze doar chestiunea programată, ci este consemnat întreg contextul oferit de informator, fapt care suplimentează informațiile lingvistice ce nu sunt urmărite în mod special.

6. Cei 6 ani ai ancheteelor directe au fost urmați de anii dedicați redactării hărților analitice și a hărților interpretative. Este absolut remarcabilă puterea de muncă a lui Sever Pop și în ceea ce privește interpretarea și redactarea materialului lingvistic înregistrat, având în vedere că în doar doi ani de la finalizarea ancheteelor redactează primul volum al ALR I. Astfel, în 1938, apare *Atlasul lingvistic român. Partea I*, vol. I. *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, Cluj, volum care cuprinde 150 de hărți, iar 4 ani mai târziu, în 1942: *Atlasul lingvistic român. Partea I*, vol. II *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta*,

buricul degetului meu mic, pentru ca informatorii să înțeleagă mai ușor de ce e vorba. Pentru plural am întrebat: La mai multe (mai mulți) cum le-ați spune?“.

¹⁶ Ilustrăm acest tip de întrebare pentru o chestiune vizând morfologia verbală: harta 107 **Spun**, din ALR I, vol. I (ind. prez. 1–4, 6) „Întrebare directă: *Cum zici eu spun?* Pentru ca să primesc răspuns și la celealte persoane, am spus informatorilor pronumele personal (*tu, el, noi, voi, ei*), lăsându-i pe ei să completeze răspunsul”.

¹⁷ I. Mării, Notă asupra ediției, în *Chestionarul ALR I*, p. XVII–XVIII.

moartea, Sibiu–Leipzig, având 152 de hărți. Cele 302 hărți analitice ilustrează diferite aspecte lexicale, fonetice și morfologice.

6.1. Volumele de hărți lingvistice analitice sunt completate de două volume de hărți lingvistice interpretative, publicate în 1938 și 1942 (în total, acestea cuprind 424 de hărți: ALRM I, vol. I, h. 1–208¹⁸, ALRM I, vol. II, h. 209–424), utilizând simboluri, în culori, în care sunt urmărite aspecte fonetice, morfologice sau lexicale¹⁹ (vezi Hărțile 2–3). De altfel, redactarea și publicarea de hărți interpretative, colorate, alături de hărțile analitice, reprezintă una dintre inovațiile aduse de *Atlasul lingvistic român* în peisajul atlaselor romanice. Alte inovații pe care lingviștii vremii le-au apreciat sunt, printre altele: faptul că anchetatorii sunt și autori ai atlasului, înregistrarea în scris de texte dialectale, relevante pentru studiul sintaxei dialectale, anchetarea unor scriitori reprezentativi pentru principalele provincii ale țării, aspect important pentru analiza interferențelor dintre graiuri și limba literară a epocii, realizarea documentării interogative a gesturilor.

7. Pentru știința și cultura românească, *Atlasul lingvistic român* are o dublă semnificație: pe de o parte, „constituie un inegalabil și nepieritor document al limbii române populare, iar, pe de altă parte, el este cea mai importantă descriere spațială general (= lexicală, morfologică, fonetică) a limbii române. Prin descrierea lingvistică complexă pe care o realizează, ALR interesează nu numai dialectologia,

¹⁸ Cele 208 hărți cartografiază 62.608 răspunsuri grupate în hărțile colorate ale volumului, aşa cum aflăm din ceea ce spune S. Pop în *Introducere* la ALRM I, vol. I, p. 26. Tot în *Introducere* autorul menționează următoarele, cu privire la perioada în care a redactat hărțile și timpul efectiv de lucru dedicat acestora: „La redactarea hărților acestui volum am lucrat din luna ianuarie până la 15 iunie [1938 – n.n.], având nevoie, numai pentru redacție, de peste cinci sute [de] ore de lucru” (*Introducere* la ALRM I, vol. I, p. 26).

¹⁹ În 1962 a apărut, postum, un volum cu 104 hărți colorate, reprezentând o republicare selectivă a hărților ALRM I, vol. I, la care se adaugă noi hărți lexicale colorate, pe baza ALR I, vol. I. Volumul, intitulat *Atlas Linguistique Roumain en couleurs. Tome I: Terminologie du corps humain. Cartes 1 à 104. Préface et introduction par Rodica Doina Pop, Gembloix*, a fost pregătit pentru tipar de autor (vezi Todoran 1978/2019, p. 773).

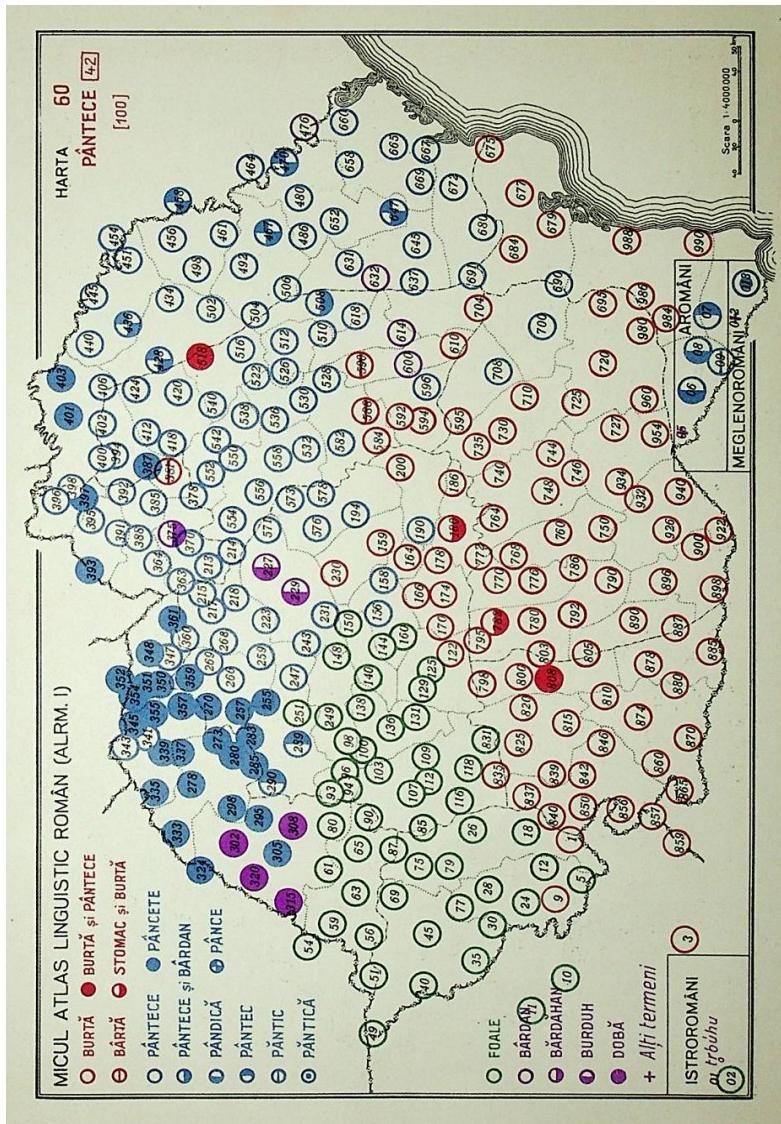
ci, în egală măsură toate disciplinele lingvistice, iar, în ceea ce privește descrierea lexicală, ALR constituie, fără îndoială, o sursă de informare extrem de prețioasă pentru toate științele care au ca obiect de cercetare cultura materială și spirituală populară”²⁰.

„Operă de primă importanță pentru cunoașterea structurii limbii române de astăzi și din trecut, *Atlasul lingvistic român este indispensabil pentru istoria limbii române, și, prin aceasta, pentru istoria poporului român. Hărțile lingvistice, cu bogăția lor de fapte, contribuie la deslușirea începeturilor limbii române și ale poporului român, la evidențierea romanității noastre și la argumentarea remarcabilei unități, sub raport etnic și lingvistic, a tuturor românilor”²¹.*

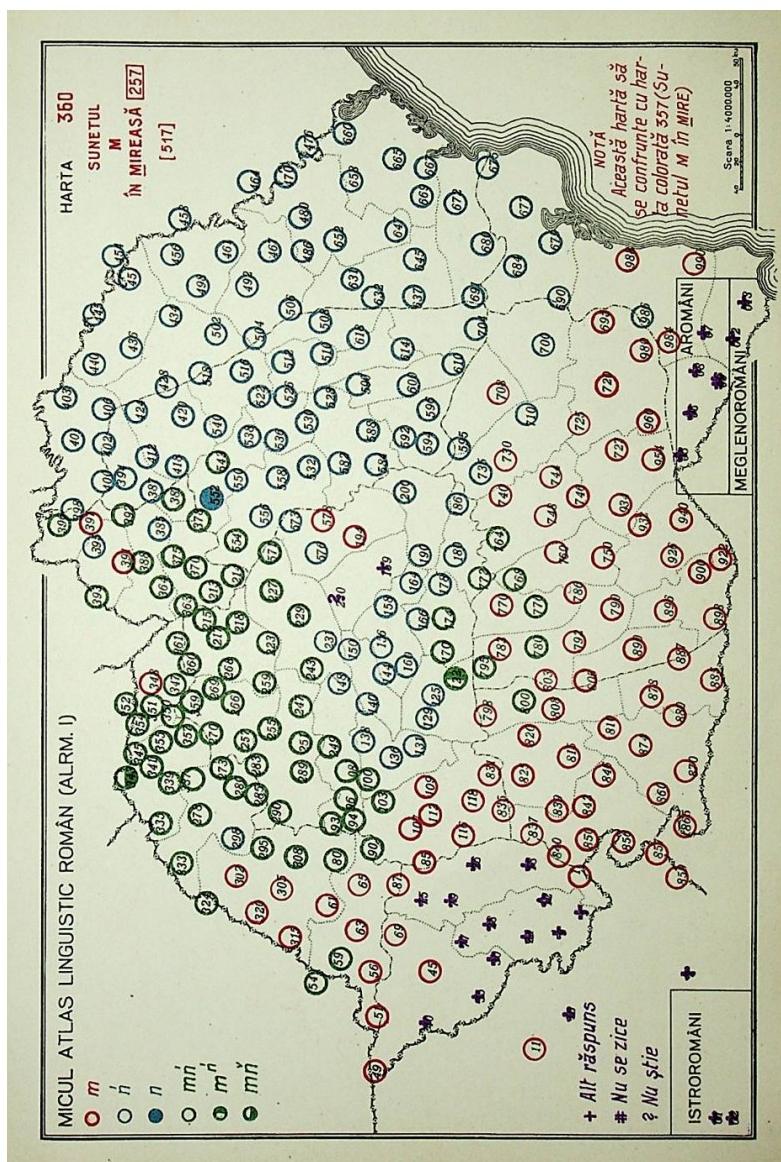
²⁰ I. Mării, *Cuvânt înainte la Chestionarul ALR I*, 1989, pp. III-IV.

²¹ Todoran 1978/2019, p. 774.

Imagini

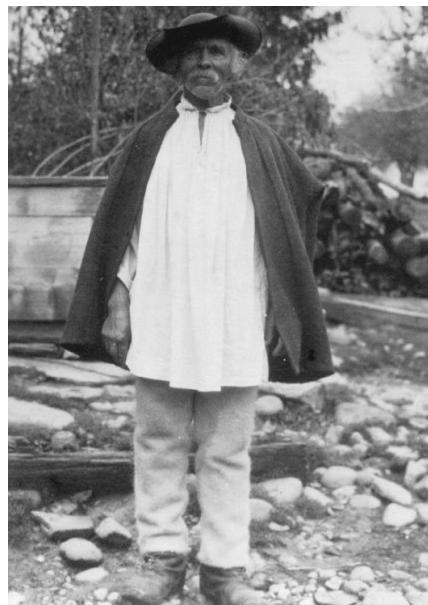
Hartă lexicală pentru cheștiunea 100 Pântece
(Harta 60 Pântece din ALRM I, vol. I; vezi și ALR I, vol. I, harta 42)

Hartă fonetică (chestiunea 517 Mireasă) (Harta 360 *Sunetul M* în Mireasă din ALRM I, vol. II; vezi și ALR I, vol. II, harta 257)

Subiectul – Vasile Câtiu în port de sărbătoare, cu pieptar, pct. 268 Năsăud, 27. IV. 1930

Subiectul – Olimpie Dumbrăvan, pct. 223 Șieuț, 8. VIII. 1930

Subiectul – Ilieana Dumitru la masa de lucru, pct. 768 Runc, 6. VII. 1935

Familia subiectului Cocean Zaharie, pct. 269 Târlășua, 11.V. 1930

**Fete: Maria Cleja, Constanța Măgurean (din Maieru),
Elisabeta Petrehuș, pct. 215 Șanț, 2. I. 1931**

**Bărbați: Sevestian Bulz, Grigore Curtuiș,
Dumitru Curtuiș, Vasile Bulz, pct. 260 Romuli, 6. I. 1931**

**Casa și ocolu lui Andreica Dumitru a lui Ion (subiectul),
pct. 259. Corvinești, 4. V. 1930**

**La Valea Mare. Țărani aducând lemn pentru construcții,
pct. 215. Șanț, 2. I. 1931**

Bibliografie

- ALR I, vol. I, II – *Atlasul lingvistic român* publicat... de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I, *Părțile corpului omenesc și boalele lui* de Sever Pop, Cluj, 1938; vol. II, *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta moartea* de Sever Pop, Sibiu–Leipzig, 1942.
- ALR II – Material inedit adunat de Emil Petrovici pentru *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, aflat în arhiva *Atlasului lingvistic român*, la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca.
- ALRM I, vol. I, II – Sever Pop, *Micul atlas lingvistic român*. Partea I (ALRM I), vol. I. *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, Muzeul Limbii Române, Cluj, 1938; vol. II. *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta moartea*, Muzeul Limbii române–Otto Harrassowitz, Sibiu–Leipzig, 1942.
- ALRM I *Introducere* – Sever Pop, *Micul atlas lingvistic român. Partea I* (ALRM I), vol. I, Muzeul Limbii Române, Cluj, 1938, pp. 3–44.
- Chestionarul ALR I – Chestionarul Atlasului lingvistic român II*. Elaborat, în cadrul Muzeului Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Sever Pop și editat, în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad. Coordonator: I. Mării, Cluj, Universitatea din Cluj – Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1989.
- DR V – *Dacoromania. Buletinul „Muzeului Limbii Române”*, anul V, Cluj, Institutul de arte grafice „Ardealul”, 1929.
- Jurnal – Sever Pop, Jurnale de anchetă pentru punctele cartografice ale ALR I, manuscris, în arhiva *Atlasului lingvistic român*, la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca.
- Pop 1950 – Sever Pop, *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistique*, Louvain, Imprimerie J. Duculot Gembloux, 1950.
- Pop 1966 – Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma, 1966.
- S. Pop – *Corespondență* – Scrisori adresate de S. Pop lui S. Pușcariu, manuscris, aflate în arhiva *Atlasului lingvistic român*, la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca.
- Prospect. ALR – Prospect. Atlasul lingvistic român*, de Sever Pop și Emil Petrovici, sub direcția lui Sextil Pușcariu, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1936 cu 17 hărți, 17 fotografii.

Pușcariu 1978 – Sextil Pușcariu, *Memorii*, Ediție de Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978.

Todoran 1978/2019 – Romulus Todoran, *Activitatea lingvistică a lui Sever Pop*, articol publicat în 1978 în *Cercetări de Lingvistică*, XXIII, pp. 157–170, republicat în volumul *Muzeul Limbii Române și muzeiștii*. Ediție îngrijită și prefață de Eugen Pavel, Cluj-Napoca, Scriptor – Argonaut, 2019, pp. 757–774.

Sever Pop, lumini și umbre sau la umbra marilor arbori

(27 iulie 1901, Poiana Ilvei – 17 februarie 1961, Louvain)

Elena M. Cîmpan*

Fără Simpozionul „*Sever Pop, un destin european*”, desfășurat în Aula Colegiului Național „George Coșbuc”, 27 mai, 2022, primăvara la Năsăud n-ar fi fost atât de frumoasă, ca o alternativă la tema extinsă, vastă și...europeană, fără a pierde din vedere faptul că, în biografia lui Sever Pop, apar și Conferințe susținute sau Congrese la care a participat, nu doar în Europa, la Paris, Londra, Barcelona, Bruxelles, Roma, Cernăuți, Louvain, desigur, unde-și află somnul de veci osemintele-i pământești, dar și în Michigan, SUA sau în Rio de Janeiro (Argentina). Pornit din Poiana aceea, a Ilvei, valea cu nume de fată, Sever Pop se desăvârșește și desăvârșește nu doar destinul propriu, ci și pe cel al limbii române, al domeniului de care s-a ocupat și pe care l-a îndrăgit, dialectologia, știință, ramură a sociolinguisticii, care se ocupă cu dialectele și subdiviziunile lor. O umbră apare în drumul vieții sale în 1948, când este nevoit să ia calea exilului. Astfel, ajunge profesor la Universitatea din Louvain, Belgia.

În seria marilor lingviști români, Alexandru Philippide, B.P. Hasdeu, Ovid Densusianu, Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan, Sever Pop și-a câștigat un loc binemeritat. Iorgu Iordan spunea că limba pe care o aude, limba contemporană, îl pasionează în cel mai înalt grad și că îi place sentimentul, când studiază o limbă, să o și trăiască. A trăi într-o limbă este

* Elena M. Cîmpan, Profesor, poet, jurnalist, membru al Uniunii Scriitorilor din România, președinte al *Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, Filiala Bistrița-Năsăud*, email: lenacimpan1967@gmail.com

un ideal al poetilor, dar și al lingviștilor. Am spune că sunt trăiri diferite, după cum diferite sunt și locuirile, în limba maternă sau într-o limbă străină.

Sever Pop, ca autor al „*Atlasului lingvistic român*”, bazat pe metoda cercetării dialectale, a călătorit, atent la felul cum se vorbește, a comparat și analizat, a realizat hărți lingvistice. Astăzi, mai mult decât oricând, când exprimarea în limba română suferă atâtea ofensive, este binevenită orice sensibilizare asupra vorbitului și scrisului îngrijite. Rolul școlii în acest sens este unul major. Dacă cei care absolvă licee, colegii, universități, vor avea grijă de aspectul îngrijit al limbii în care s-au născut, atunci viitorul nu poate fi decât corect, la rându-i. Și luminos.

Pentru a-i cunoaște și cinsti pe scriitori, pe cercetători, pe muzicieni, școlile trebuie să poartă numele lor, în semn de apreciere, de recunoaștere și de neuitare. În județul Bistrița- Năsăud, există școli cu nume cunoscute, cum ar fi Mihai Eminescu (nu există județ fără măcar o instituție cu numele poetului, dacă nu mai multe), George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Ștefan cel Mare, Lucian Blaga, dar și școli cu specific local și personalități, academicieni, colegi, prin timp, cu Sever Pop. Din cele aprox. 150–160 de școli din județ, am inventariat 36, care au pe frontispiciu: Constantin Roman Vivu, Nicolae Drăganu, Enea Grapini, Artemiu Publiu Alexi, Solomon Haliță, Tiberiu Moraru, Ioan Pavelea, Florian Porcius, Ion Pop Reteganul, Paul Tanco, Cardinalul Iuliu Hossu, Dariu Pop, Demian Nechiti, Grigore Herinean, Iuliu Prodan, Grigore Moisil, Tudor Jarda, Cornelius Baba, Grigore Silași, Iustin Ilieșiu, Vasile Scurtu, Viorel Nimigeanu... Cu ei ar trebui să înceapă hotarul. Tardiv și post-mortem, în 2012, devenit academician, Sever Pop se întoarce acasă. Nu doar la Năsăud, unde a fost elev, ci și în comuna natală, Poiana Ilvei, unde școala îi poartă numele și bustul lui răsare, ca dintr-o fereastră în aer liber. E vreme de primăvară dreaptă, limpede și dealurile verzi sprijină cerul să nu o ia la vale. Prin valea lui Sever. Rostit cu accent pe prima silabă, nu altfel, pentru că iese altceva.

De numele lui Sever Pop se leagă opera impresionantă „*Atlasul lingvistic român*”, vol. I., „Părțile corpului omenesc și boalele lui”,

Cluj, 1938, și vol. II, „*Familia*”, Sibiu – Leipzig, 1942, iar împreună cu fiica lui, Rodica Doina Pop, alcătuiesc și „*Atlasul lingvistic european*”, Louvain, 1960. Atent la cuvinte, deprins cu ancheta dialectală, neobosit căutător de variante, de pronunții, Sever Pop nu a fost preocupat numai de limba română, ci și de cea maghiară, italiană sau franceză. În ceea ce privește limba română, toate cele patru dialecte reprezintă sursă a cercetării de teren: dacoromân, meglenoromân, aromân și istroromân, așa cum reiese din anchetele realizate în Bulgaria, Istria, Grecia...

În 1951, înfințează Centrul Internațional de Dialectologie Generală, cu sediul în Louvain, și revista „*Orbis*”, de care rămâne legat până la moarte. Moartea, care îl găsește printre străini.

Vorbim/ scriem despre Sever Pop și osemintele lui dorm într-un cimitir în parcul Abației Heverle din Louvain. Poate că ne aud. Oricum, se întâmplă corespondență și, potrivit lor, lumina unui Simpozion de aici poate schimba întunericul de acolo/ dincolo.

Imagini

Mihaela Dragu
Colegiul Național
„George Coșbuc”
Năsăud, 27 mai 2022

Mircea Gelu Buta, Doina Grecu, Veronica Ana Vlașin,
Gabriela Violeta Adam, Gabriela Dâncu, Tudorel Urian
Colegiul Național „George Coșbuc” Năsăud, 27 mai 2022

**Mircea Gelu Buta, Gavril Țărmure, Ionel Ruști,
Mihaela Dragu, Tudorel Urian, Vîju Steluța Reghina
Colegiul Național „George Coșbuc” Năsăud, 27 mai 2022**

Aula Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud, 27 mai 2022

Aula Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud, 27 mai 2022

Bustul Acad. Sever Pop,
Comuna Poiana Ilvei, 27 mai 2022

**Tudorel Urian, Mircea Gelu Buta
Mănăstirea „Schimbarea la față”
Ilva Mare, 27 mai 2022**

**Muzeul de mineralogie Mănăstirea „Schimbarea la față”
Ilva Mare, 27 mai 2022**

CUPRINS

Mircea Gelu Buta

- Vreme și timp 5

Mihaela Dragu

- Sever Pop – strălucit savant pe tărâm Belgian 9

Pierre Swiggers

- Intinerariul tumultos al lui Sever Pop, de la Năsăud la
Louvain: de la dialectologul de teren la lingvistul în exil 23

Doina Grecu

- Sever Pop, un lingvist al timpului său 37

Gabriela-Violeta Adam, Veronica Ana Vlasin

- Sever Pop. Aspecte inedite din experiența de anchetator
a *Atlasului lingvistic român* 49

Elena M. Cîmpan

- Sever Pop, lumini și umbre sau la umbra marilor arbori 73

ISBN: 978-606-37-1522-8

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958